

V Ljubljani, dné 15. mal. srpana 1896.

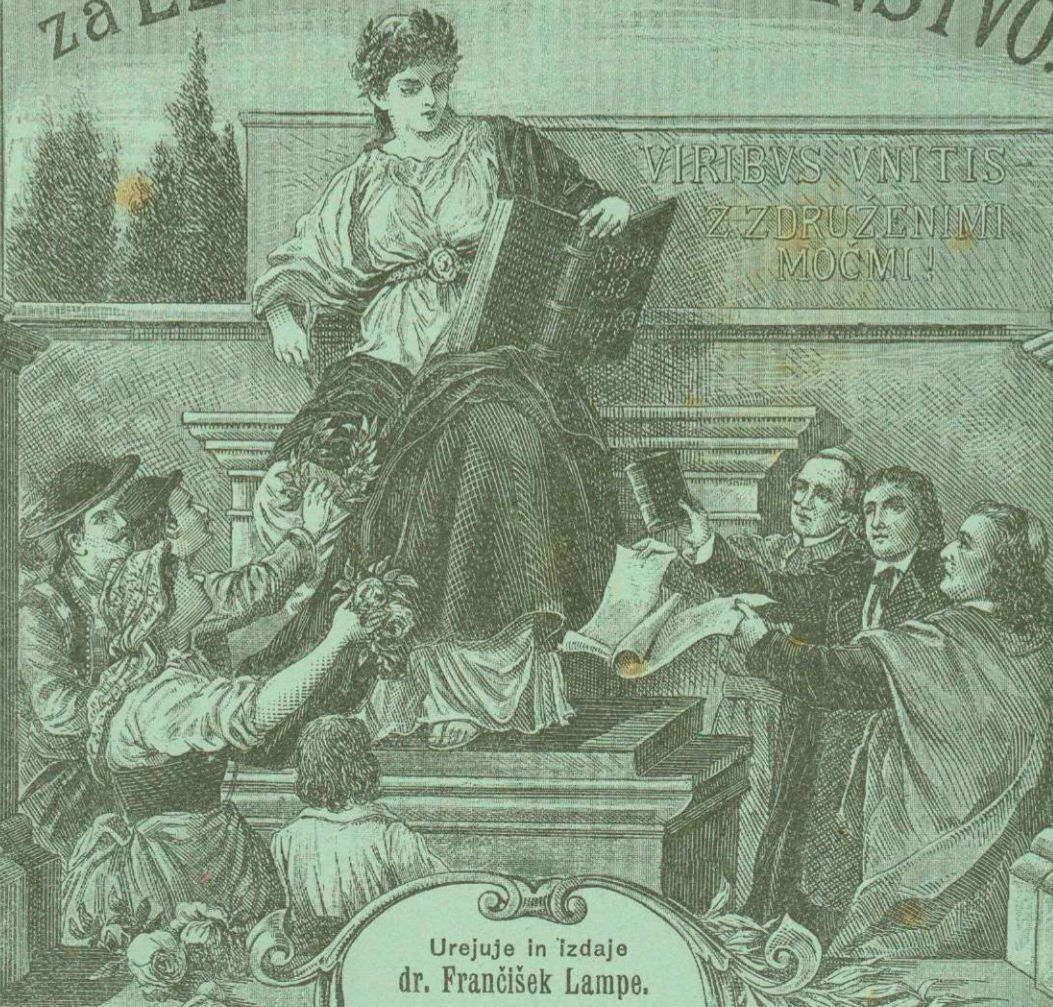
DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
IX.

Štev.
14.

VIRIBVS VNITIS
Z ZDRUŽENIMI
MOGMI!

Urejuje in izdaje
dr. Francišek Lampe.
Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 14. zvezka.

	Stran
1. Ob zapuščenem gradu. Zložil <i>Anton Medved</i>	417
2. Vláhinja. Zložil <i>Anton Medved</i>	418
3. Najmlajši mojster. (Povest iz l. 1608.) Spisal <i>Velimir</i> . (Dalje.)	418
4. Materina obljuba. (Povest.) Spisal <i>Dobrávec</i> . (Dalje.)	421
5. Vzori in boji. Po prijateljevih pismih priobčil <i>Jož. Ošaben</i> . (Dalje.)	424
6. Vsem bratom pozdrav. Zložil <i>A. Hribar</i>	432
7. Dr. Vatroslav Oblak. Spisal <i>Fr. S. Lekše</i>	433
8. Ptuj. (Krajepisno-zgodovinska črtica.) Spisal <i>o. H. Šalamun</i> . (Dalje.)	435
9. Solnčna gorkota in nje vzrok. Spisal <i>dr. Simon Šubic</i>	438
10. Izprehod na Notranjsko. Spisal <i>dr. Fr. L.</i>	442
11. V slovo Bohinju. Zložil <i>F. S. Finžgar</i>	444
12. Književnost	444
Slovenska književnost. <i>Narodna vzgoja</i> . — <i>Šaljivi Slovenec</i> . — <i>Pesmi</i> . Zložil <i>Simon Jenko</i> . — <i>Slovenska knjižnica</i> . — <i>Zabavna knjižnica za slovensko mladino</i> . — <i>Hrvaška književnost</i> . <i>Balkan</i> . — <i>Maloruska književnost</i> .	
13. Razne stvari	447
<i>Iz belokranjskega besednega zaklada</i> . Priobčil <i>I. Šašelj</i> . (Dalje.)	
Na platnicah: <i>Socijalni pomenki</i> . (Dalje.) — <i>Še vedno „Rudolfovo“!</i> — <i>Davek za kolesarje</i> .	

Slike.

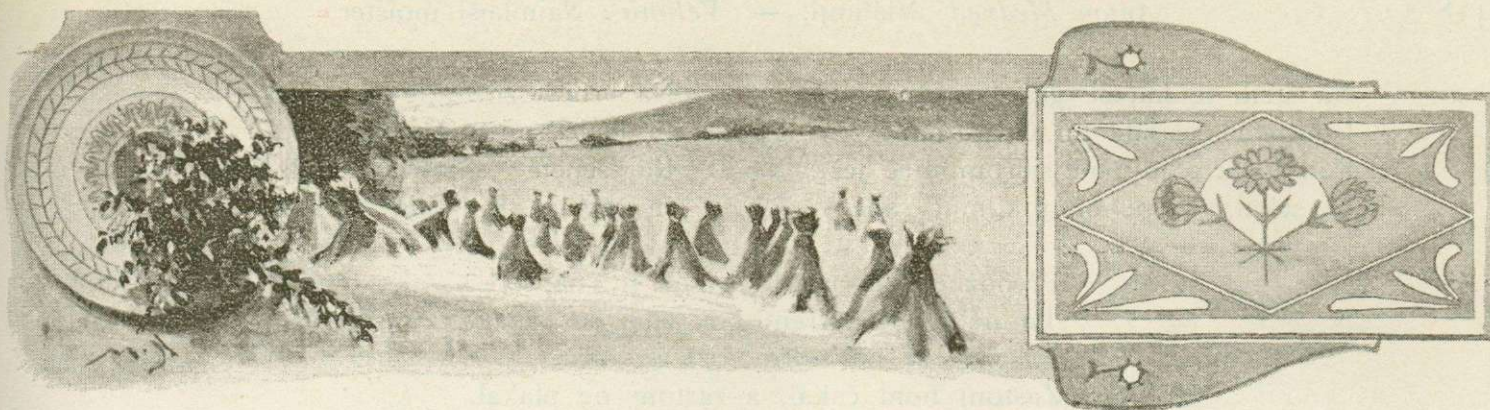
1. Žetev	417
2. Pri obedu. Risal <i>Anton Koželj</i>	425
3. Dr. Vatroslav Oblak	433
4. Ptuj od vshodne strani	436
5. V Vipavi pred 60 leti	441

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII. in VIII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrt leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Žetev.

Ob zapuščenem gradu.

Na mesto sem prišel — oh ne naprej! —
 Le nekaj naj trenutkov tu postanem.
 Saj bil sem nekdej znanec todi vsem,
 Pozabljen zdaj sem ptujec v kraju znanem.

Ti še stojiš pred mano, sivi grad;
 Mogočna lipa čelo ti obsenča,
 In zadaj na obronku, ob stranéh,
 Borovje temno tvoje zide venča.

Za gradom v grmu slavec še drobi
 Napev; kakó ga dolgo nisem slišal! —
 Približam naj korak na grajski vrt:
 Takó prijetno mi je vedno dišal.

Le tu, le tu ni glodal časa zob.
 Na levi in na desni gladke poti
 Poganja sočna trava, cvetje vmes,
 In veter s hriba mi pihljá naproti.

Vse, kakor nekdej, kakor oni čas,
 Ko tólikrat sem hitel v grad samótni,
 Veselo bil pozdravljen, ljubljén gost,
 V družini plemeniti in dobrotni.

Še danes ves živi mi pred očmi
 Logár, nemladih let, a čvrstih udov,
 Odprtih mislij in vsekdar vesel,
 Vsekdar šaljiv, čeprav nikdar brez trudov.

Sprejel me rádostno je mož visok,
 Pokrivala mu prsi brada siva;
 Smehljaje mi desnico je podal,
 Smehljaje ž njim jedinka prijazniva.

Gospod je bil zelenega domú,
 Vojak nekoč v viharnih bojnih dobah.
 Užival je na pozna leta mir
 Ob svoji hčeri v tihih grajskih sobah.

Pazljivo sem poslušal ga vsekdar
 Mladenič jaz, moža nazorov zrelih,
 Kadar mi je govoril živo vnet
 O težkih letih, redko mu veselih.

Zaklical je: Pozabljen je ves trud.
 Nikdár ne bodem slóvel v zgodovini,
 In vendar mi je sladka misel tá,
 Da nekaj vsaj sem storil domovini.

In gibkih rok jedina njega hči
 Z darmi je mizo obložila sama.
 Najslajšega darú napolnjen vrč
 Prinesla nama lahkih nog iz hrama.

Jaz prosil sem in vélel je gospod:
 Iz grada pesem se je priglasila,
 Izvabljena iz grla in iz strun,
 Kot jutro čista, kot njé pevka mila.

Vse, kakor nekdej, kakor oni čas — —
 Le grajska vrata danes so zaprta,
 In le naproti danes mi nihčè
 Ne prihiti iz grada ali z vrta.

Zapahnjene so line. Tiho vse.
 Pogledam v vrt. Moj Bog! Kaj moram zreti!
 Nijedna roža grede ne krasi,
 Nijedna bela steza se ne sveti.

Zakličem. Glas oznani moj prihod!
 Vse mrtvo. — Jeka s hriba mi odzdravi,
 Iz grma slavec plašen odleti,
 Zaziblje veter bilke v gosti travi.

Ni njega — niti njé — nikogar ni?
 Pod gradom prazna se mi vije cesta.
 Nikogar ni. Ni tebe ni, logár,
 Da bi povedal, kam sta šla in kjé sta.

Na steni le kapele grajske tam
Izdolbene se zdé mi črke znane.
Pod križem in pod sidrom meč leži,
Ki sekal več ne bo nikomur rane.

Na vrbi tožne kite se majó;
In listje šepeta na stari lipi.
Kaj šepeta? „Dobil je zadnji mir.“
In šepeta: Bilí, bilí so hipi . . .

Prepozno sem prišel — oh ne naprej! —
Tu nekaj bom trenutkov zdaj še čakal,
Naslonil se na sidro, križ in meč;
Zastonj bom čakal, a zastonj ne plakal.

Anton Medved.

Vláhinja.

Vláhinja, temna reka!
Solnce in luna sijeta vate;
Ali kalno je tvoje vodovje,
Slike ne kaže nazaj jima zlate.

Vláhinja, tožna reka!
Tvoje bregove ločje pokriva,
Ločje in trstje — ni je cvetlice,
Da bi ti klila ob strani vonjiva.

Vláhinja, tiha reka!
V strugi valé se polagoma vali,
Kakor bi trudni od daljnega póta
V Kolpe naróčajú radi zaspali.

Vláhinja, tajna reka!
Kaj li zakrivajo tvoje globine?
Váte strmim. O kakó si podobna
Mnogemu srcu té sôlzne doline!

Anton Medved.

Najmlajši mojster.

(Povest iz leta 1608. — Spisal Velimir.)

(Dalje.)

XI.

Tam po beli nedelji je bilo. Pomlad je ogrnila zemljo z zeleno odejo in gori po Gradu je cvetlo že polno pomladanskih cvetlic. Pred hišo vdove Tramterice se je raztezal do Ljubljance majhen kos ograjenega vrta, v katerem je zelenjad v gredicah že kazala svoje glavice. Pred hišnimi stopnicami sta stali dve palmi in z lesenega pomola je stegal zeleni bršljin svoje vejice navzdol.

Čedno pobeljena hiša je kazala skrbno gospodinjo. Pri tleh je bila na jednom koncu pekarna, na drugem pa peči. V prostorni veži so stale vreče ob stenah, in v prvo nadstropje se je prišlo po širokih lesenih stopnicah. Na jedni strani sta bili dve navadni sobi s kuhinjo in shrambo. Na drugem koncu pa se je prišlo iz prednje sobe v veliko izbo, ki je bila za meščansko sobo nenavadno bogato opravljena.

Stene so bile ogrnjene pri tleh s fino tkanimi italijanskimi preprogami. Leseni strop je bil barvan z modro barvo, tramovi pa žlebani, in zlate zvezdice so bile posejane po višnjekastih deskah. Na sredi je visel s stropa bakrenast leščenc, na katerem je bilo nataknenih dvanajst voščenih sveč.

Pod steno med oknoma je čepela mala miza, na kateri je stala podoba križanega Izveličarja. Ob strani sta rastla v lončenih posodah dva tulipana in spodaj dve centifoliji podobni rastlinici. Pri vratih je stalo dvoje oleandrov, ki sta stražila s čipkasto zaveso zagrneni vhod, in po oknih so se vrstile razne vrste rože, vijolice, klinčki, fuksije in pelargonije.

Na levi steni je visela podoba poslednje sodbe v protestantovskem duhu. Posebno pozornost je obračal nase prizor, v katerem dva črna peklenščka z dolgima repovoma žagata vrat katoliškemu duhovniku. Takoj poleg pa krilat angel podaje v zlatem kelihu luteranskemu predikantu nebeške ambrozije. Na drugi steni pa je slika svetopisemske Suzane, Tramteričine patrone. Med palmami stoji čista devica v srebrni vodici. Sramežljivo sklepa roči na prsih in dolgi lasje se usipajo raz povešeno glavo po životu. Tam izza lotosovega grma pa gledata poželjivo dva starca zgubanih lic in osivele brade.

Na sredi sobane je stala okrogla miza na vezeni preprogi. Nekaj lepo izrezanih stolov jo je ščitilo in več knjig je ležalo na stoléh in na mizi. Lepo vezano Dalmatinovo sv. pismo

je bilo odprto, poleg je ležala Krelova postila in Trubarjeve duhovne pesmi. Tudi nekaj pisanih listov je bilo na mizi.

Vdova Tramterica je sedela na visokem stolu in gledala v pisan list. Drobne sandalice so ji gledale izpod rožastega krila in bel kožušček je zakrival njen život. Lahan nasmeh ji je silil na ustnice, ko je čitala narodno pesem:

Če v rokah takrat prinesem
Lep zeleni rožmarin,
Vid'la bodeš, kakor rečem,
Da se s tabo zaročim. —

Ko pa spet premišlja nadaljno kitico:

Zgodaj je Suzana vstala,
Zjutraj, predno se zori,
In lepó se napravljála,
Po nevestno se nar'dí —

tedaj začuje po stopnicah lahne korake. Brzo zagradi po knjigah na stoléh ter jih dne v pisano omarico — svojo knjižnico. Ko odmakne razdvojeno zavêso, že stoji pred njo nepričakovan znanec.

„Ave, gospa Tramterica! Motil sem vas morda v vašem jutranjem premišljevanju, toda ne zamerite —.“

„Oh, ljubo mi je, častiti gospod, da morem poljubiti roko svojega dobrotnika. Blagovolite vstopiti!“

Škofov kapelan Peter Otava lahko ukloni svojo glavo pod nizkimi vrati ter sedaje začne:

„Ne zamerite, spoštovana gospa, da vas obiščem. Kakor vam ni neznan, vložila sta črevljarski mojster Matija Žlebnik in Weissova Ana prošnjo za izpregled zakonskega zadržka, ker sta si v svaštvo.“

„In kako je rešena?“ popraša hlastno pekarica, igrajoč se v roki s popisanim listom.

„Potrpite, gospa vdova! Kakor veste, bila je sveta cerkev vedno zaščitnica srečnega zakona. Ker pa nam je znano, da mojster Žlebnik ni voljan sklepati zakona s črevljarsko hčerjo, kakor to zadruga zahteva in je vsa ta stvar prisiljena, ne morem Prezvzišeni privoliti v izpregled, ki tako nima pomena — —.“

„Hvala Bogu!“ vzklikne potolažena vdova ter sklone roki kakor v pobožno molitev.

„Vendar pa dovolite, častita gospa, da se spustim tudi v skrivnosti vašega srca. Kakor mi je pravil Matija Žlebnik, izpolnujete vestno svoje dolžnosti, odkar smo vas zopet sprejeli v naročje naše svete matere katoliške cerkve.“

„Bog mi je priča, da poslušam glas svojega izpovednika in vodnika.“

„A ni dovolj, gospa pekarica, da le poslušate glas božji, treba ga je tudi v dejanju izpolnjevati. Odstraniti morate vse, kar vas spominja žalostne minulosti mrzlega luteranstva.“

„In to je, častiti gospod?“ popraša pozorno vdova.

„Tamkaj na steni zrem podobo, kakoršna ne dela časti katoliški cerkvi, draga ovčica Kristusova!“

„Poslednja sodba? Vi bi gledali rajši katoliškega duhovnika v predikantovi koži, kaj ne da, vaša častitost?“ odgovori smejoč se poredna vdova. „Toda spoznam, da taka podoba ni več spodobna za mojo hišo in vaši želji hočem ustreči, dasi je podoba draga, eh, draga —.“

„Saj umevate sami, da je podoba tudi sicer nedostojna. Ali se ne kaže tukaj samo golo sovraštvo do katoliške cerkve? Kakšna umetnost je to? Ne, to je grda zloraba umetnosti“, reče vneto duhovnik. „Sicer pa povejte, gospa, ali smo katoliški duhovniki res taki, da protestanti o nas tako govoré in z nami tako počenjajo?“

Duhovnik je umolknil, tudi vdova je molčala. Bila je v zadregi.

„No, svetujem vam, da pošljete podobo očetom jezuitom“, reče nadalje škofov kapelan, „da tam ž njo ukrenejo, kar je prav. Saj vi sami . . . ne vem, ne vem . . .“

„Toda obljubite mi, da mi preskrbite drugo. Pogrešala bi sicer podobo na steni.“

„Obetam, da Antonio Gericci naslika Madono, ki bo dragocen biser vaši hiši. Tukaj na mizi vidim tudi več knjig, ki jih katoliški kristijan ne sme trpeti v svoji hiši.“

„Torej tudi knjige, moje ljube prijateljice, hočete mi vzeti? Oh, ali ni to preveč? Saj ni take razlike med temi in katoliškimi knjigami!“

„Gospa, gospa!“ reče nekoliko nevoljen duhovnik. „Kjer se gre za resnico, tam je važna tudi malenkost. Tudi dobro veste sami, da razločki med katoličani in protestanti nikakor niso majhni, ampak jako veliki in bistveni. Sicer pa gospa pekarica, prepustite sodbo o knjigah le nam ter nam zaupajte, da vam želimo le to, kar je v vašo srečo. Ravnajte se natanko po naročilih svojega izpovednika in zavržite brez premisleka vse knjige, katerih vam ne dovoli.“

„Kaj naj storim torej s temi-le? Ali naj jih sežgem?“ vpraša vdova z milim glasom.

„Vem, da vam je težko odločiti in premagati se. Toda pomislite, spoštovana gospa, da brez boja ni zmage. Naznanili vam bomo še danes, komu bo treba izročiti knjige, in vi to storite radi, ako vam je na tem, da pokažete katoliško srce in pravo pokorščino“, konča škofov kapelan in vstane s sedeža.

„Ali je tudi to treba izročiti?“ popraša pikro vdova in pomolí duhovniku popisani list.

Ta prime bel list, prečita in hudomušno pristavi:

„To je pisava katoliškega ženina, častita nevesta! Kje je neki ujel Žlebnik to narodno

pesem? Lepa je, samo malo drugačen je vaš ‚Tolmajnar‘. nedolžna Suzana!“

Vdova je hotela nekako zbôsti mladega duhovnika, ponudivši mu narodno pesem o študentu Tolmajnarju in njegovi Suzani. Toda Otava ji je vrnil podvojeno zbadljivko. Posebno pridevek „nedolžna“ jo je zbôdel v srce.

„Vi znate biti tudi poredni, častiti gospod!“ odvrne poražena vdova.

„Zob za zob! Sedaj pa z Bogom!“ reče škofov kapelan ter odide.

Tam izza priprtih vrat kruharne pa je gledal pekarski pomočnik Mihajlo Deutsch ter plašno in jezno upiral debele oči za odhajajočim kapelanom. Ni mu ugajal ta mož, zakaj vedel je, da je prijatelj Matije Žlebnika. Celó poslušal je poprej pri odprtih vratih sprednje sobe in slišal marsikaj, kar mu je srce prevrtavalo.

Ko pa je opoldne pokosil, preoblekel se je in hitro izginil za hišo.

Mojster Lichtenberg je še sedel s svojo ženo in sinom pri kosilu, ko se zglesi Tramteričin pomočnik. Le pomočniki in učenci so bili že odšli na svoje delo.

Nekako v zadregi je bil Mihajlo Deutsch in nič posebnega ni pravil Lichtenbergovi družini. Ko pa mati in sin odideta, začne mojstru skrivnostno pripovedovati, presukavajoč debele oči in otresajoč z rdečimi lasmi:

„Nič dobrega vam ne morem povedati, gospod mojster. Ne vem, kaj porečete vi na to, in še manj vem, kaj poreče pekarska zadruga. Škofov kapelan Peter Otava je prišel dopoldne v goste k vdovi Tramterici. Menila sta se dolgo časa o luteranskih podobah in knjigah. česar pa niti sam nisem vsega razumel, ker mi ta slovenski jezik ne gre v glavo in ne gre, kakor bi želel. Pač pa vem, da je bilo preveč po domače, kar sta kramljala vdova in kapelan. Zvedel pa sem, da tisti mojster onstran vode za nos vodi črevljarsko zadrugo ter sili za vašo hčerjo in mojo gospo. Sicer mi je zadnjič Žlebnikov brat Gregor kvasil mnogo o tej nameri, a nisem mu dosti verjel. Danes pa sem se prepričal do cela, da je gola resnica, in da Žlebniku hodi na roko celó ta kapelan iz škofije.“

„In kaj si še slišal, predragi Mihajlo?“ povpraša ravnodušno pekarski mojster, kakor da vse to zanj ne bi bilo nič novega.

„Tisto veste, gospod Lichtenberg, da moja gospa ne more dolgo ostati brez gospodarja v hiši. Sreča zanjo, da je naš superintendent pripeljal mene v hišo. Drugače bi bilo slabo za našo obrt v hiši vaše hčere. Toda žrtvoval sem se nesebično za blaginjo svoje gospodinje in na čast pekarski obrti, saj me je vodila zavest, da bo jedenkrat to tudi moje, kar je sedaj samo vaše hčere.“

„Lepo je bilo od tebe, preljubi Mihajlo!“, potrdi hladno mojster Lichtenberg in se ozre v okno, koder je brenčala muha po gladkem steklu.

„Stregel sem mladi vdovi, kakor zvest sin svojemu očetu, in dasi sem dobival za to največkrat le odurne poglede in ošabne ukore svoje gospodinje, pretrpel sem vse rad; zakaj prepričan sem bil, da je moja želja tudi vaša volja, gospod Lichtenberg. In to je bilo zame dovolj.“

„Ne vem, dragi Mihajlo. Žensko srce si je treba osvojiti kakor trdnjavo, in ne verjamem, da bi bila moja volja zadostna.“

„Torej tudi vi, mojster? Tudi vi ne poznate več svojega Mihajla, ki je žrtvoval vse vaši družini?“ povpraša osupnjeni pomočnik in radovedno pogleda Lichtenberga, ki je še vedno zrl v okno.

„Kakor sem rekel: pogodi se poprej s hčerjo, potlej šele pridem jaz na vrsto. Ako pa si se zanašal le name, za naklonjenost hčerino pa nisi skrbel, tedaj si se zanašal na medvedovo kožo.“

„In pekarska zadruga? Ali ta nima nobene oblasti do svojih združenov? Ali bi vi kot pekarski mojster mogli dovoliti, da se vaša hči pajdaši z ubogim črevljarčkom?“

Mojster Lichtenberg je molčal. Kar mu šine v glavo, da je Mihajlo luteran.

„Saj veš, Mihajlo, ti kot trd nemški luteranec, a moja hči kot dobra katoličanka laške krvi — ne vem, kakšen par bo to?“

Pekarski pomočnik vstane in razburjen zapusti pekarskega mojstra. Vrnil pa se ni domov, ampak je hitel naravnost do očeta pekarske zadruge. Tam je opisal vse svoje stanje, načrtal namere svoje gospodinje in spletke črevljarskega mojstra Žlebnika. Tudi škofov kapelan Peter Otava je dobil nekaj pikrih opazek.

Ko pa je Mihajlo Deutsch ves popoldan lazil okrog ter preprečeval zakon med Žlebnikom in Tramterico, sedel je najmlajši mojster na lesenem pomolu, njemu nasproti pa hišna gospodinja.

„Sedaj so zavore odstranjene, ljuba moja Suzana“, izpregovori zadovoljni mojster. „Ana Weissova si bo že morala poiskati drugega ženina. Škoda zanjo! Toda človek obrača, Bog pa obrne!“

„Toda meni se ne zdi vse še tako trdno in gotovo, ampak še nekako v zračnih višavah, ljubi mojster. A kdo ti je povedal novico o Ani Weissovi?“

„Andrej Hren, škofov brat. Upam, da kmalu prejmem prošnjo vrnjeno, a ne rešeno. In tako je prav, kaj ne da, Suzana? Kdo bi rušil, kar je Bog zjedini!“

„Oh, ko bi se že kmalu vse to zgodilo! Toda čudim se, da si danes tako dobrovoljen in svest si svojega naklepa, ko si vendar sicer tako počasen v besedah in previden v dejanju.“

„Saj je to le med nama, nevesta moja! Ali morem tebi kaj prikrivati? Kdo je vendar tebe danes tako ohladil, dasi si navadno tako polna ognja?“

„Tolmajnar, dragi moj Matijec! Tolmajnar je bil danes tukaj in ta mi je naložil hudo pokoro.“

„Pater Henrik morda?“ brž povpraša radovedni Žlebnik.

„Iz patra napravi Petra in uganil si ga“, reče smejoč se vdova.

„Otava? Zopet pokoro? Ali je še ni dosti? Razodeni mi, kaj želi še od tebe?“

„Luteranskega predikanta na moji sliki v sobi hoče imeti.“

„Da, to je prav! A morda je tirjal tudi Tolmajnarja, ki sem ti ga napisal na drobni listek?“

„Tega pa ni, Matija. Poznal je takoj tvoj rokopis.“

„Kaj bi ga ne? Saj me je on učil pisati. Ej, dober mož je, ta moj prijatelj Otava, toda neizprosen, kadar je treba braniti katoliško res-

nico, in brezobziren, kadar je treba udariti po luterancih.“

„Brezobziren tudi, kadar je treba udariti po luteranki“, dodene vdova. „In to mi ne ugaja pri njem. Kako vse drugačni so predikanti nasproti našemu spolu! Govoriti znajo, kakor bi sadili rožice, in pogledajo nas tako ljubeznivo, da se nam topi kar srce.“

Hipoma se pomrači mojstru veselo lice. Zagledal je tam na mostu Mihajla Deutscha in svojega brata Gregorja.

„Poglej, poglej, Suzana! Vidiš, tako-le mi služi moj brat in hoče, da bi ga potrdil za pomočnika. E, ne bo še tako hitro, kakor si on misli.“

„In naš Mihajlo je. Kaj imata ta dva človeka skupaj? E, to mu jih naložim, kadar prileze domov! In ta pokveka si še nekaj domišlja, da bi on gospodaril v moji hiši. Ha!“

Vdova se je raztogotila in zakričala bi bila nad njim od daleč, da je ni potolažil tovariš.

„Nekaj imata med seboj“, reče Žlebnik. „In stavim, moja Suzanka, da govorita o naju. Pojdiva v hišo, da naju ne ugledata.“

Izginila sta s pomola. Vdova se je pripravljala na prihod pomočnikov, črevljarski mojster pa je odhitel domov, da prestriže svojega brata.

(Dalje.)

Materina obluba.

(Povest. — Spisal *Dobrávec*.)

(Dalje.)

VI.

Pozdravljam solnčna te ravan,
Ki pred menoj si razprostrta,
Ki lepa si kot sen krasan,
Podoba rajskega si vrta.

Gregorčič.

Rivijera je res kakor raj na naši grešni zemlji. Kako krasen razgled se tu prostira ob bregu nekdanje Ligurije! Ob skrajnem morskem bregu narejena cesta je pravi drevored, od koder se širijo na zgornjo stran prijazne hiše, polne bogastva, polne razkošnosti, dostikrat tudi polne mehkužnosti in grešnosti. Kakor velikanski amfiteater se dviga pred potnikom ves breg, ako ga opazuje z zelene morske gladine. Ves breg od S. Rema do Nizze je cvetoč vrt, kateremu varujejo hrbet prvi Apenini in silne Alpe, južni konec pa mu umiva dan za dnem neizmerno morje. Kako prijazno zelenilo diči naravo tukaj o zimskem času, ko so gorski vrhovi odeti z

belim plaščem neizprosne zime. Tu cvetó oleandri, citrone, pomaranče, narcise, zvončki, vijolice, a v naši domovini rastó v tem času cvetice samo na steklu v oknih, zakaj zima, noseča nam s seboj božič, trka v svesti si svoje popolne oblasti na vrata naših bivališč. V vsakem kraju je drugače.

In vendar je Rivijera v vsi svoji krasoti samo senca onega srečnega življenja, katero se je začelo za Josipa Stegoja, ko je prvič našel tu na bregu bitje, ki je bilo njemu ves svet.

Po gladki stezici blizu nekega letovišča v okolici Nizze stopa polagoma mlad mož, našim bralcem znani dr. Stegoj. Lepa črna brada se je pridružila mogočnim brkom, mladeniča je nekako več na vseh krajih. Ozira se prek žive meje na vse strani, kakor da koga pričakuje. Ognjeno žive oči mu naglo švigajo semtertje, kar dokazuje njegovo odločnost. Njegova visoka postava in junaška hoja se prijetno zlaga z njegovo vnanjostjo.

V dveh letih se je jako izpremenil. Iz mladeniča je postal mož, zrel mož, ki predobro čuti, da je sloboden, samostalen, a ve tudi, da mora skrbeti sam za svoj obstanek.

Stegoja srečavajo le redki šetalci. Vedno huje je vznemirjen. Hipoma se ozre tudi za seboj, kakor da ga ima nekdo dohiteti.

Dasi je tukaj že nad dva meseca, ima le malo znancev. Mož se resno bavi s študijami svojega stanú, saj ga je lastno življenje poučilo o bridkih izkušnjah, kakoršne provzročá na svetu prevara. Ko je zvedel neveselo novico o svoji materi in poleg tega še njeno željo, naj nikar več ne trka za pomoč pri Kalinovih in ne sprejema denarja, ko bi ga dobil od svojega dozdavnega očeta, oklenil se je samo svojega stanú in prijatelja Bohuslava. Ta dva sta mu še ostala zvesta v bridkosti, v dneh obupnosti in tugovanja. Z Bohuslavom je preživel v zlati Pragi mnogo lepih trenutkov, njegovemu vabilu se je udal tudi sedaj, ko je spremljal njegovega očeta, njega in njegovo sestro le-sem, da si razvedri duha.

Ni mu bilo krivice v gostoljubni družini; često je videl, da se tudi njegovega prijatelja oče rad klanja volji svojega sina: vendar naš znanec ni bil do cela zadovoljen. Čutil je huje kakor kdaj svojo odvisnost. Videč med ptujci toliko bogastvo, je le preživo spoznaval svojo ničnost. Nekaj dnij ga je popolnoma prevzel brezupni pesimizem. Zakaj neprenehoma mu je bilo v spominu vprašanje: kaj sem jaz, kdo so pa ti-le!

Iz pogovorov in po prijateljevem vedenju je spoznal previdni Bohuslav, kaj teži Stegojevo srce. Prijel ga je ob neki priliki za rame, pogledal mu zaupno v oči, prav kakor že one čase, ko sta skupno sedela v vseučiliških dvoranah na Dunaju, in mu rekel:

„Josip, zakaj si žalosten?“

„Zato, ker nimam nič in sem sploh brezpotrebna ničla na svetu.“

„Prijatelj, ali mi ne zaupaš?“

„Zaupam ti, dragi moj, prav tako ti zaupam kakor nekdanje dni, poleg tega pa tudi zlorabim tvojo dobroto in sicer do skrajnosti.“

„Ali je to vzrok tvoji otožnosti?“

„Da, prav to je in pa žalostna zavest, da ti ne bom mogel nikdar povrniti, kar si že storil zame.“

„Josip, ali hočeš biti z menoj do smrti ali pa vsaj dotlej, ko usoda obrne tako, da ti bo drugodi bolje? Ako le hočeš, še danes dobim dovoljenje za to od svojega očeta!“

„Ljubi moj, to bi se reklo podaljšati moje muke v brezkončnost. Hvala ti lepa! Potrpi z menoj! Bog mi že preloži, to upam.“

„Josip, tebi je treba razvedrila, ti moraš v družbo, v veselo družbo. Knjiga je mrtva in oveseljuje človeka le do neke meje. Slušaj mene in razvedri se! Ako nadaljuješ po tej poti, ne dosežeš, prav gotovo ne, svojega smotra, marveč uničiš samega sebe. Ali bo morda s tem imela tvoja nekdanja krušna mati kaj več? Torej slušaj mene in razvedri se! Še nocoj moraš z menoj! Pusti knjige za sedaj, ko ti škodujejo na zdravju, in pojdi z menoj! Saj pojdeš, ne, Josip?“

Dr. Stegoj ga je slušal.

Čitateljem in nam bi bilo malo kratkočasno, ko bi opisovali vse one prenapete veselice, kakoršne prireja gospôda v svojih zimskih bivališčih na Rivijeri. Blesti se samo bogastvo in kaže se grozna razlika med uboštvom in razkošjem.

Mladi češki grof je imel mnogo sorodnikov in znancev, izmed katerih — to moramo povedati — so mnogi mladega doktorja prav tako gledali preko rame, kakor gleda sodiški birič preprostega kmetiča, ali pa kakor visoka gospôda — plebejca, človeka, ki se ne more izkazati s sedmimi ali vsaj štirimi rodovi slavnih dedov. Bili so pa med njimi tudi taki, ki so sicer spoštovali in poštevali plemstvo, a zaradi tega niso zaničevali preprostega ljudstva. Bili so zmerni, pametni plemenitaši in tudi drugi razumniki, ki so že proslavili svoje ime po svetu. Nekateri mlajši so se popolnoma soglašali z mladim grofom ter poštevali duh časa. Niso se upirali rešitvi svetovnih vprašanj s svojo odličnostjo, marveč poudarjali, da je vsaka resna stvar tudi vredna resnega premisleka.

S temi se je dr. Stegoj često bolje zabaval, kakor njegovi vrstniki po hrumečih veselicah. Družil se je navadno ž njimi sleherni večer, ko so imeli svoje zabavne shode. Početskoma je bil ž njimi tudi Bohuslav, a njegova živahna nprav ni bila še tako zrela za moški pogovor. Mladenič ni še okusil življenja grenkosti, zato je pa družbi toliko bolje ugajal dr. Stegoj, ki je znal z moško, mirno besedo pojasniti svoje prepričanje.

Nekega večera je prišel v družbo nov gost, star, sivolas Francoz — Beauchamps. Sopihal je in otiral pot s čela, zakaj mož je bil rejen in okrogel kakor zrela hruška. O njem so govorili, da je moster svoje stroke in zeló čislana oseba celó pri francoski vladi.

Kakor so poprej govorili med seboj, rekel bi, trdovratno samo nemški, tako se je pri Francozovem prihodu često zasukala govornica v jednom ali drugem koncu omizja v francoščini. Inženir Beauchamps se namreč drži pravila, da naj govori človek, ako more, materinščino. Na Rivijeri zbrane Avstrijce jako čisla in že velikokrat je kazal posebno zanimanje za dr. Stegoja.

Menda mu je ugajala Josipova vnanjost, morda celo njegova črna brada in živahne oči, da je takoj vprašal, prišedši v klub: „Kje je mladi avstrijski doktor?“

Ob drugi priliki je dr. Stegoj spoznal njegovo hčer Melanijo. Josipu se je zdelo, da žari neka posebna moč v njenih očeh. Kar obrniti se ni mogel od prijazne hčerke toplega juga.

„Ha, ha!“ smejal se je Beauchamps. „to je prava Francozinja. Že sedaj je videti, kako bo znala obračati nase pozornost vse družbe. Vsi jo občudujejo.“ Stegoju je pa častital, da ima toliko sreče v ženski družbi. A kmalu je bila Melanija do Josipa boječa in ledeno mrzla v obnašanju. Vzrok temu so bila neka pisma iz Aleksandrije od gospe Beauchampsove. Ta je namreč še vedno bivala ob Nilu, da bi tukaj prodala svoje posestvo. Po dovršeni prodaji šele je namerjala obiskati evropsko obrežje in tudi svojo domovino, prej pa še omožiti hčer z uradnikom pri avstrijskem konzulatu v Aleksandriji. Bil je nadarjen mladenič in sorodnik njenega prvega moža, doma tudi z Goriškega.

To ni bilo všeč gospodu Beauchampsu, ki je želel, da dobi njegova hči čistokrvnega Francoza; vendar je vse kazalo, da v tej stvari ne zmaga on. Gospa je ostala v Aleksandriji in pridno uporabljala čas za to, da je uredila vse potrebno s hčerkinim zaročnikom; ker je pa hotel imeti oče tudi nekaj pravice do Melanijine bodočnosti, bila mu je ugodna razmera z mladim doktorjem. Sedel je in pisal soprogilist, poln ljubeznivosti in poln neprikritega veselja nad tem, da hčerka izbira proti materini volji. Ker je tudi Melanija omenila v nekem pismu prijaznega ptujca, ki se družijo z nekim grofom iz Avstrije, začela je njena mati takoj sumiti — ženske imajo v takih stvareh mnogo občutljivejše živce, kakor moški — da bi ji utegnil biti oni ptujec kmalu ljubši nego njen zaročenec v Aleksandriji.

Kakšen odgovor se je zdel gospej Beauchampsovi primeren na takšno pisanje, tega nam ni treba praviti. Jezilo jo je, da ni mogla takoj za njima. Tam bi zapalila ogenj, ki bi posvetil vsem trem.

Navzlic temu ni nehal Francoz občevati z mladim Avstrijcem, tudi Melaniji ni prepovedoval občevati z njim. Večkrat je opomnil, kako nadarjen, plemenit človek je mladi doktor. Prepovedani sad vedno najbolje diši. Melanija je nekaj časa skrivaje prenašala svojo bol in na tihem mislila na dr. Stegoja; slednjič je pa zapala svojo tajnost hišini, deklici živahne južno-francoske nravi. Našla je sočutno srce: dekle je znalo večerne izprehode uravnati tako, da je Melanija srečala dr. Stegoja in njegovega pobratima. Brez napovedij in brez besedij so se

dostikrat srečavali na onem mestu, kjer smo začetkom tega poglavja pokazali čitateljem mladega doktorja.

Solnce je že zašlo, on se je pa še vedno oziral v knjigo „Les dialogues français“, zakaj v občevanju z Melanijo ni mogel drugače, kakor da je dan za dnem popolnjeval svoje znanje v francoščini. Na levo stran je položil kukalo, na desno knjigo in sedel na bližnjo klopico. Začelo se je mračiti. Josip je nekoliko časa sedel in se pogostoma oziral, kmalu pa je le zagledal, česar je pričakoval. Pridružili sta se mu dve ženski.

„Kaj, da vas ni bilo sinoči v gledišču, mademoiselle?“

„Oče so nekaj bolehnih“, odgovori ona boječe in takoj dostavi odločneje: „Ne ustrašite se, gospod doktor. Nocoj se vidimo zadnjikrat tukaj — —.“

„Kaj, kako, zakaj?“ hitel je dr. Stegoj, kolikor mu je dalo še vedno šepajoče znanje francoščine.

„Oprostite, moja mama hoče, da takoj odpotujemo. Pravi, da utegne očetu oslabeti zdravje v tem podnebjju. Skoraj gotovo pa kaj slutiti.“

Glas ji je drhtel, da ni mogla končati. Josip jo je umel.

„Torej vi se vrnete v Suez?“

„Za sedaj v Aleksandrijo.“

„V naročje ljube mamice in k svojemu zaročencu . . .“

„Ne tako, dragi“, dejala je ona in si brisala solzno oko. — „Moj papa vas ima rad, on bo tudi — to upam — moja opora proti maminim nameram.“

„Vidim, da se nisem motil v vas, moja draga Melanija.“

Nadaljnji razgovor je zmotil grof Bohuslav, ki je prišel lahko po stezici in na tihem pel: „Kdē domov mŭj!“

„Moj Bog“, vzdahne Melanija, „kdo je ta? Tudi moja mati je včasih tako pela, ko sva bili sami doma.“

Spoznavši dobrovoljnega grofa, ki si je z domorodno pesmijo preganjal hrepenenje po lepi češki domovini, zasmejali so se vsi.

„Oho, Josipe, tako? In jaz ne vem nič o tem. Čudno, čudno! Kdo bi se bil nadejal!“

„Oprosti, prijatelj, gospica nas ostavi prav kmalu ter se vrne liki lastovki na zimo v južne kraje.“

„Pa vendar si zbirajo tudi lastovke svoje tovariše le v naši domovini, he, he! Značilna primera. Kaj!“

Vrnili so se v mesto in razšli.

Misli dr. Stegoja so bile nocoj vse drugačne, kakor obupne. Snoval je načrte za bodočnost. Da, tje doli se naseli tudi on, da poišče svojo

mater, še več: on pojde tje, kjer bo bivala Melanija, tudi če bi bilo njeno bivališče na koncu sveta. Tam hoče pregovoriti njeno mater, da mu jo dovoli v zakon.

▣ Prihodnji dan ni Josip res nikogar videl iz Beauchampovega stanovanja, a jutro potem je prineslo nepričakovano novico, da je za srčno kapjo nagloma umrl sloveči francoski inženir Étienne Beauchamps. Prijatelji, znanci in rojaki so se zbirali in posvetovali, kako bi mu priredili čim sijajnejši pogreb.

Med prvimi sta bila dr. Stegoj in grof Bohuslav B., ki sta tolažila tugujočo deklico in pomagala ter svetovala v prvih trenutkih, ko še pametna, izkušena glava često ne vé takoj, česa bi se bilo treba najprej lotiti.

Dolga vrsta pogrebcev je spremila spoštovanega moža na zadnji poti. Odposlanstva raznih francoskih mest, celó francoske vlade, so nosila

drage vence; doma je pa vzdihovala osamela hčerka.

„Gospod doktor“, rekla je Josipu, „prosim, pustite me samo, da se razjočem. Tudi pričakujem vsak trenutek mame. Vedite, da ne bi rada . . . v tem žalostnem slučaju, ko bi . . .“

„Umem, gospica!“ odgovoril je Josip in vstal, da bi odšel.

„Ne, nisem vas hotela žaliti. Kar je med nama, ostane, če bodete mož-beseda.“

„Kaj dvomite, gospica?“ začudil se je on.

„Ne dvomim, gospod doktor.“

„Z Bogom!“

„Z Bogom!“

Kratko slovo, dolga ločitev.

Tisto jutro potem je prišla gospa Beauchampsova in na tistem odšla s hčerko v Aleksandrijo. Nikogar nista sprejeli, nikogar pozdravili pred odhodom. (Dalje.)

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje.)

43. Pri Milovanu. Zaradi desetih novčičev! „Jasno nebo ital'jansko — dahin, dahin!“ Snov žaloigri. Dve otvi. Instruktor. „Roj solzán!“ V družbi modrih móž.

... velikega srpana ...

Ljubi prijatelj! Tako torej sem dovršil svoje potovanje in zopet sem doma in zopet živim vsakdanje počitniško življenje. In vesel sem, da sem zopet doma. „Povsodi dobro, — domá najbolje“, pravi pregovor, in na tem kratkem potovanju sem izkusil, kako resničen je. V Kostanjevici sva bila s tovarišem še skupaj; obiskala sva sedmošolca Milovana, vzor marljivosti. Doma je dobre pol ure od Kostanjevice. Dobila sva ga pri knjigi: čital je staroslovenski evangelij. Sploh je ves goreč za slovanske jezike, a v staroslovenščini mu v razredu ni kos nobeden. In kako lepo govori ta divni jezik! Ko nama je čital povest o izgubljenem sinu: *чловѣкъ истеръ имѣ два сына* zdelo se mi je, kakor da slišim samega svetega Cirila in Metoda. Pravil nama je, da se na počitnicah bavi zlasti z nabiranjem narodnega blaga. „Koder grem“, rekel je, „vedno imam ušesa odprta: sedaj slišim kako novo besedo, pa jo zapišem, da jih izročim, ko se mi jih nabere kaj več, profesorju Pleteršniku za slovenski slovar; sedaj zopet zvem kako vražo, kako prazno vero, in tudi to si zapišem; najbolj pa se razveselim, če slišim kje kako narodno pesem. Škoda, škoda, da smo

tako pozno jeli misliti na to, da so stari ljudje, ki bi še znali narodnih pesmij, vedno redkejši.“ — Ko sva prišla k njemu, je prepisoval nekaj takih pesmij, katere je slišal te počitnice. Jedni je bil naslov: „Bolnik“ in se je glasila takó-le:

Tičke lepo pojó,
Rož'ce še lepš' cvetó,
Moj'ga veselja
Nazaj več ne bo.

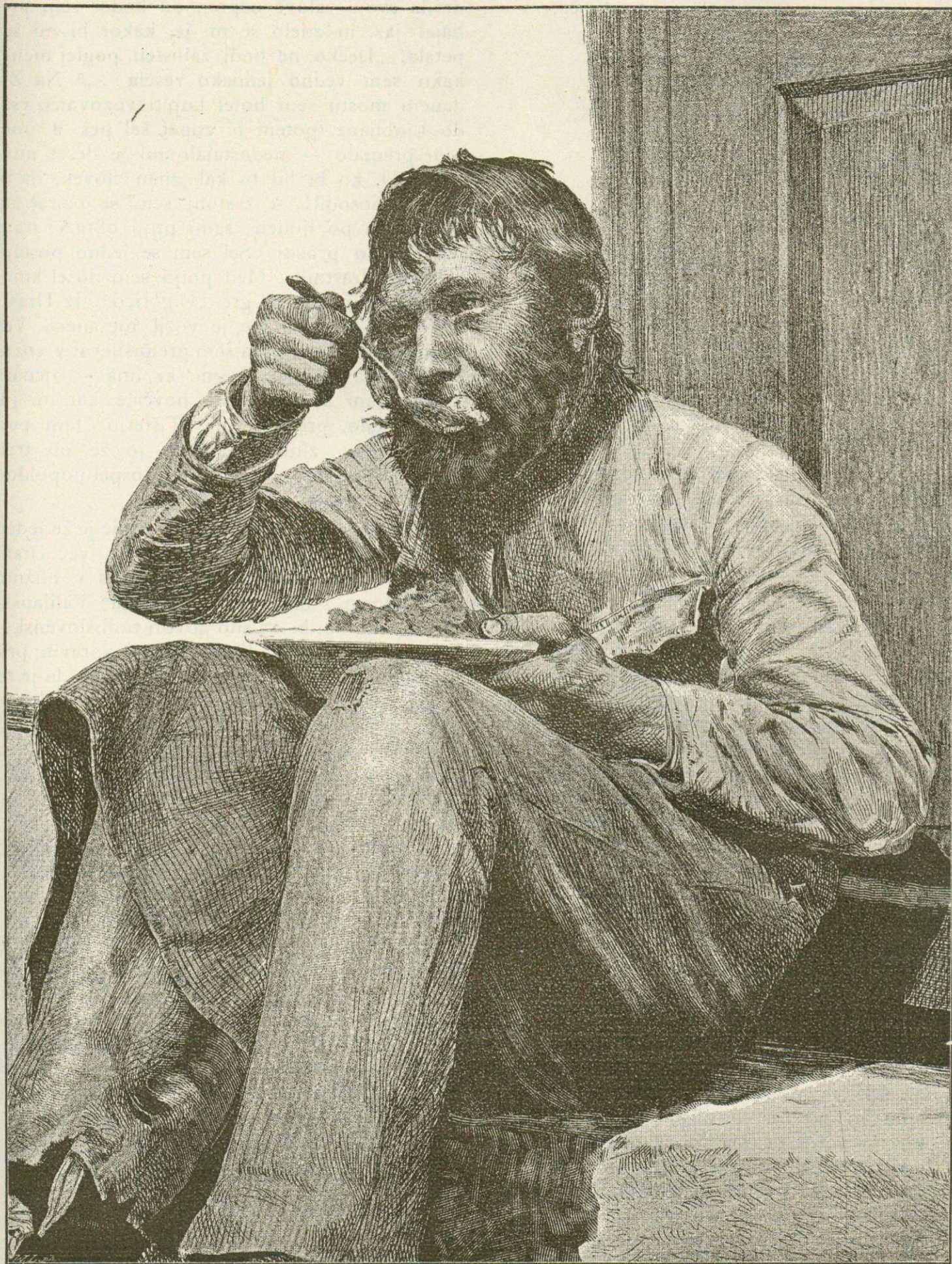
Tičke, kaj vprašam vas,
Slišim vaš mili glas,
Al' bo prišla
Pomlad še za nas?

Tička mi govori:
Zate več pomlad ni,
Pomlad bo še prišla —
Za naju nič več.

Ljuba Mat' božja ti
S Svete gore,
Troštaj ti mene
In moje srce.

Na drugi strani lista pa je imel zapisano „Vojaško“:

Pomlad pride, vse oživi,
Vsaka tička žvrgoli
Al' vaše petje je žalostno,
Za mojo srečno rajzico.

Pri obedu. (Risal Ant. Koželj.)

Z Bogom, z Bogom, očka vi:
Kol'krat ste mogli kruha dat',
Zdaj pa, ko b' mogel za vas skrbet',
Pa moram se podat' po svet'.

Srečno, srečno mam'ca vi,
Kol'k ste prečuli vi nočij;
Kol'krat ste mogli zgodaj vstat',
Pa mlado dete previjat'.

Z Bogom, z Bogom, bratci vi,
Kol'krat smo skupaj b'li;
Zdaj pa ne homo nikdar več,
Ker moram it' opasat' meč.

Srečno, srečno, hišica,
Notri je tekla zibelka;
Kol'krat sem notri mirno spal,
Sam Bog ve, kje bom posehmal.

Z občudovanjem sem zrl v tega Milována:
kako se mu je žarilo oko, govorečemu o do-
movini, o Slovanstvu! Nekaj mi je reklo:
„Milovan res ljubi svojo domovino, ljubi jo
dejansko, ker se trudi zanjo in njeno slavo.
Pojdi — in stôri tudi ti tako!“

Na Milovanovem domu sva se ločila s to-
varišem: on je šel dalje proti Brežicam na
Hrvaško, v beli Zagreb, jaz pa proti domu, ker
nisem imel več drobiža v mošnji. Temni ob-
laki so viseli na nebu: pripravljalo se je za hudo
uro. Tesno, neznansko tesno mi je bilo pri
srcu: oh, tako daleč od doma — in sam —
in pot neznana — in morda se ulije ploha
nad glavó! Vrhu tega pa me je nekako bolelo
srce: tako težko mi je bilo ločiti se od Mi-
lovana, nekaj me je vleklo nazaj, k njemu! In
kako rad, oh, kako rad bi bil šel s tovarišem
potovat na Hrvaško, posetit grob neumrlega
Šenoe, pogledat Zagreb, kjer so se vršile vse
prekрасne povesti: *Zlatarovo zlato*, *Diogenes*,
Kletva . . . o, da imam le tri goldinarje, takoj
hitim za njim, a tako nimam niti jednega, in
niti ne vem, kako pridem domov, tako daleč!
In milo se mi je storilo, in hudo mi je bilo,
in kar izjokal bi se bil . . . Vkljub temnim
oblakom in gromu in blisku sem jo mahal
krepko po polju, ne oziraje se ne na desno ne
na levo, kakor da me kdo podi, in prišel sem
v Krško, toda hitel sem naprej, naprej, in nisem
si upal kupiti niti za groš kruha, ker pot je
še tako dolga, dolga . . . In vedno naprej sem
hitel sam, tako sam, ob šumeči Savi, in spo-
minjal sem se Muljave in Gregorčiča in mislil
na bodočnost . . . In prisopihal sem v Sevnico,
ves premočen, ker med tem je bilo začelo de-
ževati. Pa posijalo je zopet ljubo solnce in

žalost me je nekoliko minula in zopet sem jo
srčno mahal ob zeleni Savi, ki je tako veselo
drvila svoje valove naprej, od koder sem pri-
hajal jaz, in zdelo se mi je, kakor bi mi še-
petala: „Dečko, ne bodi žalosten, poglej mene,
kako sem vedno jednako vesela . . .“ Na Zi-
danem mostu sem hotel kupiti vozovnico vsaj
do Ljubljane, potem bi zopet šel peš, a imel
sem premalo — nedostajalo mi je deset nov-
čičev. O, ko bi bil tu kak znan človek, da bi
mi jih posodil! A zastonj sem se oziral na
kolodvoru po ljudeh: sami ptuji obrazi; sram
me je bilo prositi. Šel sem še jedno postajo
peš, do Hrastnika. Med potjo sem došel kme-
tiča, ki je rekel, da gre „v górico“. Iz Hrast-
nika do Ljubljane me je vozil mešanec. Ves
truden, lačen in žejen sem premišljeval v vozu,
koliko težav ne pozna oni, ki ima — denar!
V Ljubljani sem za tiste novčiče, kar mi jih
je še ostalo, prenočil pri „Tišlerju“ tam pod
kolodvorom, zjutraj pa sem jo že ob treh
udaril proti domu, kamor sem dospel popoldne
jedenkrat, truden — do smrti.

In sedaj sem zopet doma. Počitnic je že jeden
mesec. Kaj delam? Ko ne morem več čitati,
stopim včasih kako popoldne v vás v bližnjo
prodajalnico. Tam je za „komija“ italijanski
deček Antonio, ki za silo govori tudi slovensko.
Doma je iz Ogleja. Kadar ni nič opraviti, pri-
poveduje mi, kakó je sedaj v Ogleju: da je to
borna vasica, le cerkev z velikanskim stolpom
priča o nekdanji slavi. On sam je sin oglej-
skega krojača, a ker doma ni dela, prišel je za
kruhom v naše kraje. Ne morem ti povedati,
kako me zanima vse, kar mi pripoveduje; oh,
saj sem o Ogleju čital tolko zanimivega: kakó
je bil za Rimom prvo mesto v Italiji, včasih
celó sedež rimskih cesarjev, vsaj po letu, in
sv. Peter je poslal učenca sv. Marka tja, ozna-
novat Kristov nauk, in sveti Mohor je postal
Markov učenec, pa je prišel tudi v naše kraje
ter jim prinesel luč sv. vere; v Ogleju je dal
tudi življenje za Kristusa; pozneje so prihruli
Huni z Atilo ter so razdeli to slavno mesto,
kakor pripoveduje lepa povest: *Zadnji dnevi
Ogleja*. Vse te misli se mi vzbujajo in vleče
me neznansko hrepenenje, da bi videl razvaline
oglejske in tolikanj opevano „jasno nebo ital'-
jansko“. Često izdihujem in govorim sam pri
sebi ono prekrasno pesem Göthejevo o Italiji:

Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn,
Im dunklen Laub die Goldorangen glühn,
Ein sanfter Wind vom blauen Himmel weht,
Die Myrte still und hoch der Lorbeer steht?
Kennst du es wohl?

Dahin, dahin
Möcht' ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn.

Mihič je imel nekoč Göthejeve: *Wilhelm Meisters Lehrjahre* odprte baš na kraju, kjer je bila ta pesem. Prečital sem jo dvakrat, trikrat; od tedaj mi ne gre več iz glave.

Z Antonijem govorim laško, da se bolje naučim tega premilega jezika Dantejevega. O, srečen človek, ki gre lahko, kamor hoče! Včasih srečam tudi staro Tomaževo mater, ki so bili lani s slovanskimi romarji v Rimu in so videli — papeža. Sam ne vem, zakaj čutim kar neko spoštovanje do takega človeka, ki je bil tako daleč — v Rimu samem! Rekli so mi ta mati, da so vzeli sto goldinarjev s seboj in nič prinesli nazaj. Moj Bog! sto goldinarjev — kdaj jih bom imel? Nikoli! In torej nikoli, nikoli ne bom videl jasnega neba italijanskega in večnega Rima? In vendar

Dahin, dahin

Möcht' ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn.

Včasih, ko hodim sam po travnikih, prihajajo mi take misli, da bi o sv. Mohorju in Fortunatu in oglejskih mučencih spisal za Mohorjevo družbo povest, kakor je Fabiola, katero sedaj čitam že četrtič — o kakó lepa, kako ganljiva povest bi bila to in koliko bi ž njo koristil slovenskemu narodu! A prej, to vem, moram se učiti, mnogo učiti rimske zgodovine in čitati latinske klasike in videti kraj s svojimi očmi. Ali mi boš torej zameril, če zopet in zopet vzdihujem:

Dahin, dahin

Möcht' ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn.

Moj tovariš France, ki pojde že v sedmo šolo, povabi me včasih, da ga spremim v sosedno vas, kjer ima sestričini, Marijo in Antonijo. Pred kakimi petimi leti sta hodili še v Ljubljani v šolo pri nunah, a nenadoma je umrl oče — matere že davno nimata več — in zapustil veliko imetje svojima hčerka, kateri sta poslej ostali doma. Antonija ima kaj žalostno usodo: njen varih jo je — prodal. Domenil se je z nekim trgovcem, da jo prisili v zakon, trgovec pa mu je obljubil zato nagrado. Kupčija se je obnesla. Uboga sirota se je morala udati sili, sedaj pa molči in — trpi, da me srce zaboli, kadar jo vidim. O koliko krivic, vnebovpijočih krivic je na tem svetu! Prej tako vesela, sedaj je izginil smeh — menda za vedno z njenih ustnic. In vendar jo občudujem, da tako junaško nosi krivico in bridkost in ne toži. Tovariš mi je pravil, da je bila že zaročena z nekim vseučiliščnikom, ki je pa — umrl. Mesto zakona z ljubljanim ženinom — prodana brezsrčnemu „kramarju“. Prijatelj, kako se mi krči srce o pogledu na to sleparstvo in krivico! In nihče se ne oglasi, nihče ne oporeka!

O, da sem pesnik, razkril bi svetu, kaj trpi marsikatero pozabljeno srce — vsled trdosrčnosti, lakomnosti in zvijače ljudij! Zaklical bi z Gregorčičem:

O, če nikdó
... se vas ne spomni,
Pozabil ni vas pevec skromni
In pa — nebó!

Napisal bi žaloigro in ji dal naslov: *Prodana nevesta*, in narisal bi to trpljenje tako, da bi jokalo vse gledišče.

Druga sestra, Marija, trpi z Antonijo. Vendar je vsaj prosta. Vesela ni nikoli. Hotela je že iti v samostan, toda varih ne dovoli, zastonj so vse prošnje. Najbrže bo zopet kupčija. Dva-ali trikrat sem se sprehajal ž njo in tovarišem, bratrancem njenim, ob potoku. Najrajši govori o Prešernu, Stritarju in Levstiku. Peti zna krasno. France ji pomaga. Zadnjič sta pela ono Levstikovo:

O t v i.

Dve otvi sta prileteli
V jezéro pod skalni grad;
Tam plavata družno po vodi,
Veslata v kristalni hlad.

Premišljam iz okna dve ótvi,
A v meni utriplje srcé,
Zamakneno v dneve nekdanje
Na lice usiplje solzé.

Napev je bil tako mil, da mi ne gre več iz spomina. Vendar nisem rad v tej družbi: to večno vzdihovanje, ta sentimentalnost mi ni všeč; tudi ne morem strpeti, da bi po cele ure sedel na klopici pri izviru šumljajočega studenca in govoril — prazne reči. No, pa tudi ne utegnem. Doletela me je velika čast, da sem postal instruktor otrokom dveh bogatih posestnikov, in sicer prvemu učim samo jednega dečka, drugemu pa dva, ki pojmeta v prvo šolo in bodeta torej delala vsprejemno preskušnjo. Prvi je bogatejši, drži se jako modro, bere *Slovenski narod* in družini le ukazuje, sam ne prime za nobeno delo. Sinček mu je hodil v prvi razred realke, ki ga pa ni izdelal. Učenje mu čisto nič ne diši: sévé, čemu bi se pa učil, ko ima oče toliko imetja? Čegavo bo pa vse to? Lahko si torej misliš, kako učim: bereva, piševa, računava, vse povprek, slovensko in nemško, prijazno ravnam ž njim, a sredi pouka mi poskoči ter zbeži ven, v hleve h konjem in hlapcem, jaz pa ostanem sam — z zamazanimi knjigami! Druga dva učenca sta boljša, in upam, da naredita vsprejemni izpit dobro: rada me slušata in vesela sta, kadar pridem. Prav rad sicer ne prihajam, zakaj oče je robot,

kolne kakor Taljan, a mati je dobra in mnogo trpi s celo kopico otrók; zato se mi smili, in nikakor se mi ne bi zdelo prav, razžaliti to skrbno, tolikrat solzečo se mater.

Prijatelj, čimdalje bolj spoznavam, kako je ta svet res — solzna dolina. In prav o počitnicah izkušam to, morda celo bolj nego v mestu, ko sem zamišljen v šolske reči. Tu doma pa vidim življenje, kakoršno je. Prava šola življenja zame je — sosedova hiša. Reče se ji „pri Gromu“. Prebivalcev šteje devet: gospodar Grom, gospodinja in sedmero otrók; najstarejša, Frančiška, ima dvanajst let, bratje Anton, Matija, France in Janez so vsak za dve leti mlajši, za njimi sestra Lenčka, stara dve leti, Lojzek, najmlajši, je še v zibelki. Gospodar Grom ima kakih petintrideset let, gospodinja morda prav toliko ali nekaj manj. To je Gromova družina. Oh, prijatelj, in koliko bridkostij, koliko gorjá je v tej hiši! Če ti rečem: gospodar je igralec in pijanec, misliš si že lahko vsaj nekoliko, vendar niti od daleč ne vsega, kakor je. Bilo je drugo noč po mojem prihodu na počitnice. Zibal sem se v najslajšem spanju, ker o šoli se mi ni sanjalo čisto nič. Tudi vsi drugi domači so spali. Tu nas vzbudi nakrat grozno kričanje in preklinjanje. Preplašen skočim k odprtemu oknu svoje sobe — zakaj od druge šole dalje imam, kakor veš, o počitnicah sam svojo sobo —; v sosedovi hiši zagledam luč, ob enem zaslišim pretresljiv jok . . . O, prijatelj, srce se mi krči v prsih, kri mi zastaja v žilah ob samem spominu na pogled, ki se mi je odprl: sredi sobe je rohnel Grom, držal ubogo ženo za lase ter jo suval in bít s pestmi po obrazu, po hrbtu, da sem mislil: vsak trenutek mora izdihniti dušo; otroci so preplašeni letali semtertje ter vpili: „Mati, o mati! oče, pustite mater!“ Najmlajše dete se je vzbudilo ter jokalo s starejšimi bratci in sestricama. Pregrozen je bil prizor, kakor da bi ga bil mogel mirno gledati. V trenutku sem bil napravljen, grem k očetu, povem jim, kaj namerjam, in ko mi dovolijo, skočim k sosеду. Ves sem drhtel od razburjenosti. Odprem vrata — oh, prijatelj, korak mi je zastal, tako strašen je bil novi prizor: mati je ležala na tleh, obraz zalit s krvjo, lasje razpuščeni, razmršeni, oči zaprte, težko in počasi je soplá . . . mož pa, kakor da je postal še besnejši ob pogledu krvi, klel je še groznejše ter lovil otroke, da jih pretepe, ker so klicali: „pustite mater!“

Le trenutek sem strmeč stal, potem pa sem planil h Gromu, prijel ga za roke ter zaklical: „Za božjo voljo, Grom, kaj pa delate? Ali ste znoreli? Ali hočete vse pobiti?“ Osupnil je; kdo se mu drzne kaj očitati? Ves srdit odgovori: „Kru . . . v moji hiši sem samo jaz go-

spodar, nihče drugi.“ „No, no, oče, saj jaz tudi tako pravim: samo vi ste gospodar“, odvrnem. „Jaz pravim, kdo ima meni kaj ukazovati, kako naj gospodarim? Četudi vse zapravim, kaj komu mar?“ In zaklel je, da se je kar zabliskalo. Groza me je bilo. A vendar sem ga miril: „Oče Grom, nikomur nič mar, četudi vse zapravite.“ Tu mi šine dobra misel v glavo: Grom rad govori, kadar je vinjen, nemško in tudi pobaha se rad s to svojo nemščino. Ko je zopet zarobantil, rečem: „Vater Grom, sprechen wir lieber deutsch!“ To mu je bilo všeč. „Ja deutsch, nix deutsch, ich auch sprechen deutsch“, mrmral je sam s seboj. S temi besedami sem ga toliko potolažil, da je sedel za mizo. Med tem so bili otroci vzdignili mater ter odšli ž njo k nam, ker so jim tako veleli moja mati, ki so se bili tudi tiho približali sosedovi hiši. Tudi malega Lojzka je odnesla Francika k nam. Ostala sva sama z gospodarjem Gromom. Spravljaj sem ga spat, toda ni šlo tako lahko. Silil je ven. „Kam je šla ôna, vlačuga? Précej naj pride domov!“ vpil je. Uboga, uboga žena, kaj trpiš! Jaz pa sem ga tolažil: „Potrpite, oče Grom, pojdem že jaz po gospodinjo, samo slušajte me, pa tiho bodite in nikar ne vpijte, če ne, bodo ljudje mislili, da ste pijani.“ „Kaj, jaz pijan? Kdo je pijan? Kdo to pravi?“ In zopet je grdo zaklel. „Norec je, kdor to pravi“, odgovorim jaz. „Vi niste pijani, samo dobre volje ste. No, ker sva oba dobre volje, zapojva katero, postavim tisto: ‚Kol'kor kapljic, tol'ko let'!“ Rekel sem mu to radi tega, da bi se s petjem zamotil in nehal tako divje preklinjati. In res! zapela sva in potem še ono: „Jaz pa pojdem . . .“ In Grom mi je dal roko ter rekel: „Ti si še poštena duša; kaj ne, midva sva prijatelja? Tebe imam še rad, pa samo tebe, nikogar drugega.“ „No, če me imate radi, dajte mi nogo, da vam sezujem iz črevljev“, rečem jaz nato. „Oho, tega pa že ne, jaz grem še vên, pogledat, kam je šla . . . kam so šli . . .“ „Pa nisva prijatelja, če se ne sezujete“, nadaljujem. „No, ker si že tako siten, pa mi potegni!“ Krivil je nogo na vse načine, a vendar sem ga izzul. Slednjič sem ga spravil na posteljo, da je zaspal. — Med tem so otroci z materjo vred milo jokali pri nas. Kako tudi ne bi? Zjutraj je peljal oče velik voz žaganic v bližnji trg za lesno kupčijo, prodal jih je za visoko ceno, a v krčmi so ga dobili brezvestni igralci in sleparji; začeli so igrati, vpijanili so ga in potem so ga obigrali za vse, kar je imel, najprej skupiček od žaganic, in ker ni hotel odnehati, zastavil je voz, in ko je izgubil voz, zastavil je voli, lep par, ki sta bila vredna vsakemu možu tristo goldinarjev, in tudi to je izgubil. Potem so nehali in ga pustili. Lahko si

misliš, kako je morala vest vpiti v njem: petsto forintov zapraviti jeden večer; za kmetovalca je to smrtna rana! In ko mu je žena le na lahko rekla: „Matija, kje si pa bil tako dolgo? Kje so voli in voz?“ bil je takoj ogenj v strehi, oglasila se mu je z vso grozo in silo vest, in da bi jo prevpil in zadušil, začel je vpiti in kleti in pretepati nesrečno ženo. O, prijatelj, ko vidim gorjé te uboge žene, ko slišim jok teh nesrečnih otrok, umevam Gregorčiča, ki v pesmih „V obrambo“ (zadnja „Zvon“-ova številka, stran 501) kliče:

Vi, trdi ljudje,
Ki bratov nesrečo in žalost tajite,
Ki glasno hrumíte,
Če kdo kaj o bratov vam reví pové,
Očesa odprite,
In videli boste roj solzán,
Ušes ne mašíte,
In bíl vam bo nánje jok glasán!

Rad bi bil nesrečnike tolažil, pa kako? Solze so mi stopile v oči, ko je rekel mali Matijče: „Mati, kar strani pojdemo od očeta, ker so taki“, in je mati odgovorila: „Otrok, kam hočemo iti, kam?“ Občudoval pa sem tudi zvestobo in ljubezen te žene! Niti jedne besede maščevanja ali jeze ni imela zaradi moža, temveč s solznimi očmi je govorila otrokom: „Molímo, molímo otročiči, da bi ljubi Bog izpreobrní našega očeta!“ In otroci so pokleknili in molili za materjo. — Drugo jutro si sirote še niso upale domov. Stopil sem torej jaz pogledat, kako je. Grom je bil že vzbujen. Ležal je na postelji, ves potrt, v sobi pa je dišalo po izparjenem vinu. Ko sem vprašal nesrečnega gospodarja, če kaj ve, kaj je bilo sinoči, trdil je, da ne vé čisto nič in da se mu čudno zdi, zakaj ni nikogar doma. Ko sem mu povedal, kaj je počel, ni hotel verjeti, da pa je žena že morala zaslužiti, če ji je storil kaj žalega. A ko sem mu spomnil igro, ni hotel nič slišati o njej; a videlo se mu je, da ga peče, silno peče. Dal mi je slednjič besedo, da ne bo nikomur storil nič hudega, in naj se le vrnejo domov; povedal sem to njegoví ženi in otrokom, ki so takoj šli zopet v domačo hišo. O, kako so mi bili hvaležni, da sem jih varoval! V srcu pa sem čutil sladko zadovoljnost, da sem storil dobro delo, da sem žalostne tolažil, in sklenil sem iz nova, da to bodi moje prvo geslo v življenju:

Od zôra do mraka rosán in potán
Ti lajšaj in slajšaj človeško trpljenje!

Kaj so mi mar vsi tisti klasiki, kaj matematika in fizika, če pa vidim povsodi toliko trpljenja! Ali bom mar brezčutno gledal, kako sirote trpé, in ne podal jim roke v pomoč?

A kaj morem storiti? Hotel bi postati duhovnik in ognjevito, navdušeno pridigovati zoper zapravljivost in pijančevanje, ki pahne toliko družin v bēdo, in hotel bi brez usmiljenja bičati tiste pijavke, ki se obesijo neizkušenemu človeku na vrat ter mu izsesajo kri, t. j. imetje in poštenje! O, kako lepo delovanje ima duhovnik, koliko solz lahko posuši, koliko uboštva lahko zabrani! Tudi naš gospod župnik je par nedelj po oni noči pridigal o pijančevanju in kvartopircih tako hudo, da so vsi vedeli, na koga leti, in da je Grom rekel: „Tako me še žive dni ni bilo sram, zakaj vedel sem, da vse gleda name!“ Da bi le ostal stanoviten!

Vidiš, táko je moje življenje o počitnicah. Nekoliko se skoro bojim, kadar bo treba nazaj, ker mi je sosedova Francika rekla: „O, kako bo dolgčas, ko ti odideš; sedaj so oče vsi drugačni, ko si ti doma. Tebe se kar nekam sramujejo. Potem nas bodo pa zopet topli in zopet podili po noči ven v temo in mraz.“

Včasih se pomešam med modre može, zlasti ob nedeljah po krščanskem nauku. In tedaj se godi, kakor pravi Levstik:

Kadar očaki sivi
Za mizo se zberó,
Kakó je nekđaj bilo,
Modrôvati začnó:
Kakó so sol nosili
Tam od primorskih mest,
In z vinom tovorili,
Ko bilo né še cest.

Drugačni so klobuki,
Drugačen novec bil,
I vsako stvar na sveti
Cenéje si užil!
A kaj bi zdaj govoril!
Na sveti né moštva,
Od kar je konec stvoril
I v grob šel ta i tá.

Najrajši se pogovarjam z Brkinovim stricem, o katerem sem ti že jedenkrat pisal. Star je ko zemlja; v mladih letih je nosil res, kakor poje Levstik, sol, in sicer z Reke. Vsako nedeljo večer ga mora biti pol literčka, in tedaj stric postanejo tako zgovorni, da v jedno mer pripovedujejo: „He, kako je ‚fletno‘ na svetu! Naši smo pa božji!“

V družbi takih modrih móž tudi zvem, kaj jih najbolj teži. Korošček Miha, gospodar pri kakih petdesetih letih, ki je tudi občinski svetovalec, me ima posebno rad in vselej, kadar pridem na počitnice, naroča, da se moram prav gotovo oglasiti pri njem; rad mi razkriva svoje težave in trdi, da najhujše je za kmeta, ker ni moč dobiti poslov, hlapcev in dekel, zakaj vse

se pomoži in poženi, kar „na roke“, na beračijo, in tako mora kmet po letu sam vse obdelati, sam kositi in grabiti, žeti in mlatiti, po zimih pa pridejo lačni gostači, sedaj ta z lončkom po zelja, oni po mleka itd. In na vse zadnje mora soseska rediti vse, moža, ženo in otroke. Ako bi njegova kaj veljala, zabranil bi najprej ženitev takih ljudij, ki nimajo še toliko svojega, kamor bi stranišče postavili. Miha mi razklada svoje nazore, jaz pa

K besedam njega modrim
Modrosto govorim.

Vse bi še bilo, ko bi le v nedeljo po pridigi ne dobil vselej še jedne pridige: pridejo namreč tedaj stara mati, materina mati, pa mi vedno trobijo v ušesa: „Ivan, uči se, uči, če ne, boš vse pozabil!“ Sam Bog ve, kdo jim je to povedal, da se kaj pozabi, ko sami ne znajo niti čitati, niti pisati? No, ne zamerim jim, da bolj živo čutijo vso nesrečo, ako bi iz mene jedenkrat nič ne bilo, nego jaz sam. Upam, da se to ne zgodi. Sicer bomo pa kmalu zopet vpreženi. Zdrav!

44. Petošolec! „Wer nie sein Brot mit Thränen ass . . .“ V kleti! — Polomljene peruti.

. . . kimovca . . . (V. gimn. razred.)

Ljubi Josip! In sedaj smo zopet v tej pusti Ljubljani! Počitnice so minule, pričelo se je novo resno delo. Tri dni že tavam okrog; silno mi je tesno pri srcu. Ne vem, zakaj? Ali vreme upliva? Ves čas, kar smo se vrnili s počitnic, dežuje, in to ti rečem: ni ga dolgočasnejšega kraja na svetu od Ljubljane, kadar je zavita v meglo in dež. Vsak, kogar srečam, drži se pusto, kakor da bi konce grizel, ter hití pod streho; na mestnem trgu čepé krakovske zelenjadarice pod svojimi širokimi dežniki ter zevajo od puščobe, ako se ne pogajajo s kako kuharico ali celó gospó, ki gleda, kje bi za pol krajcarja ceneje dobila prikuho za opoldne. Najbolj pa me spominjajo na dolgčas suhi fijakarski konji, ki dremljejo in kimajo tam na trgu pred mestno hišo. Ko vidim te puste obraze Ljubljančanov in suhorebre fijakarske pare, mine me vse veselje, vsa poezija. In s kakimi čustvi sem se letos vračal v gimnazijo — v peto šolo! Petošolec! o koliko mislij mi vzbujata ta častni naslov! Za seboj imam torej nižjo gimnazijo, za seboj dolgočasne gramatike, katere so nam trobili v ušesa vsa štiri leta; polovico pota sem premeril — poldne je v mojem gimnazijskem življenju. Zdim se podoben popotniku, ki pride po dolgotrajnem potovanju sred gore in se ozira nazaj ter vidi,

koliko je že prehodil, kje je doli daleč tam vznožje gore; o, kako tesno mu je bilo, ko je začel korakati po strmi gori, kako so ga morile misli: „Kdaj, kdaj prispejem na vrh gore? Morda nikdar? Koliko jih je že omagalo sredi težavne poti, kako malo jih prav za prav dospe do vrha! Bodem-li jaz med onimi izvoljenci?“ Te misli so blodile tudi meni po glavi v prvi šoli, ko sem se milo oziral po višjegimnazijcih in si skoro pogledati nisem upal petošolca, nikar šele osmošolca! In sedaj imam polovico poti za seboj! Sedaj sem sam — petošolec! Pogum mi raste. V teh štirih letih sem poskusil svoje moči; če je šlo do sedaj, pojde, upam, tudi zanaprej. In še lepša pot se mi odpira sedaj! Ali se mar ne imenuje peta šola poezija! Nekaj posebnega mora že imeti v sebi ta šola, saj se celó govori in piše o „petošolski ljubezni“. In koliko lepega me čaka letos! V peti šoli čitajo Homerja! Homer, Homer! — o ti čarobno ime, katero mi letaš pred očmi že od tretje šole, odkar sem začel pisati α , β , γ , δ . . . odkar si ubijam v glavo grške aoriste! In priznati moram, da bi bil že marsikaterikrat vrgel v kót grško slovnico, ako se ne bi bil v pravem času spomnil na-te, stari helenski pevec! Tako pa sem se hrabil: vstrajaj, v peti šoli bodeš čital Homerja!

Te in jednake misli so me obletavale proti koncu počitnic, in želel, srčno sem si želel nazaj. In še ta zavest: sedaj, v višji gimnaziji, si boš sam služil kruh, starišev ne boš več nadlegoval, tudi to me je s čudno silo vleklo nazaj, da že skoro, skoro poskusim, kako sladko je to: sam si služiti vsakdanjega kruha. Saj nam je gospod razrednik lani tolikokrat in tolikokrat rekel v šoli: „Vi še ne veste, kaj je hudo na svetu, ker stariši skrbé za vas; kaj je hudó, vé tisti, ki mora s solzami jesti svoj kruhek, kakor poje Göthe:

Wer nie sein Brot mit Thränen ass,
Wer nie die kummervollen Nächte
Auf seinem Bette weinend sass,
Der kennt euch nicht, ihr himmlischen Mächte!

Neizbrisljivo so se mi vtisnile te besede v spomin. Od tistega časa, ko nam jih je gospod profesor povedal prvič, nimam več mirú: naj velja kar hoče, poskusiti hočem bridkost življenja, jesti hočem tudi jaz svoj kruh s solzami!

Nekoč sem očetu povedal ta izrek Göthejev in pa svojo skrivno željo, poskusiti vse to v življenju, a kaj meniš, kaj so rekli oče? Res da me sicer niso karali, pač so se mi nasmehnili ter rekli: „Ivan, ti si prevročekrven: vsake misli se okleneš z vsem ognjem svoje mlade duše. Da, če je misel prava, je dobro, a če ni po-

polnoma resnična, ni dobro. Kar Göthe poje v onih besedah, ni umeti samo o stradanju, zakaj Götheju, kolikor jaz poznam življenje njegovo, ni bilo treba nikdar stradati, pač pa imajo one besede ta pomen: tisti vé, kaj je življenje, kdor v svoji službi izkusi mnogo bridkega, obrekovanja in opravljanja. In, dragi moj, te bridkosti ti ne odidejo, če boš le ohranil čuteče srce do bližnjika. Stradati pa v mladosti človek ne sme, in če stariši pošljejo sina v šolo, pa mu ne prekrbje dovolj hrane, ampak pusté, da strada, taki stariši otroka — ubijajo. Če hočeš, le poskusi sam zaslužiti si kruh s poučevanjem, toda vedi, da sem jaz pripravljen vsak trenutek dati vse zate. saj sem tvoj — oče.“

Ostalo je pri tem, da poskusim sam. Mati so jokali, ko sem vzel slovo, ker skrbelo jih je, kako bom živel in da bom najbrže hiral od lakote, da jim bo vest vedno očitala, če zbolim zaradi tega; sosedovi otroci z materjo vred so mi vsi podali roke s solzami v očeh, in Francika je izdihnila: „Oh, kdo, kdo nas bo sedaj branil? Oh, ti si srečen, ki greš, a mi ostanemo . . .!“ Tolažil sem jih, da se bomo o božiču zopet videli, če Bog dá, in da bom vedno mislil nanje tudi v daljnem mestu. Oče so me spremili do železnice, za slovo so mi pa rekli samo dve besedi: „Bodi sramožljiv!“ Zakaj so mi naročili to?

Po poti me je nekoliko skrbelo, kje najdem v Ljubljani kako prav cenó stanovanje? Sreča mi je bila mila. Pred šolo dobim sošolca Tomaža Dolnika. Prvo vprašanje mu je bilo: „Imaš že stanovanje?“ „Ne!“ „Stanuj z menoj, po dva goldinarja in pol bodeš plačeval mesečno, luč in perilo pa posebej.“ Zadovoljen sem bil ž njegovim predlogom. Takoj sva šla gledat novo „rezidencijo“. Za vodó je na Poljanskem nasipu. Soba je samo jedna s kuhinjico, v kateri se pa nikoli nič ne kuha. Zakaj ne, zveš takoj, samo potrpi, da ti povem, kakšna je prav za prav naša soba. Pri tleh je, kar me zelo veseli, ker se raztrga manj podplatov; razgled je na neki vrt, na kateri pa je nam vstop „ostro prepovedan“. Gledali bomo torej vanj, kakor Mojzes v obljubljeni deželo. Naša soba je morala biti v svojih mladih letih klet, ker je obokana in vsa preprežena z železnimi drogi. Prvi pogoj, ki ga je stavila gospodinja, je bil, da se na drogove ne smemo véstiti; kdor bi to storil, pojde proč. Prikupila se mi ni posebno s to svojo ostro naredbo, toda potrpi! Prebivalci sobe smo pa štirje, sami „lačnpergarji“. Tu je najprej moj sošolec Dolnik; no, on je še precéj srečen, ker dobiva hrano opoldne in zvečer v „lemenatu“, sicer pa ne vem, odkodi dobiva denar za stanovanje. Drugi tovariš je Lažár, drugošolec,

tretji pa Zagórec, ki je lani hodil v prvo realko, a ni bil nič prav zadovoljen, ker bi rad postal duhovnik, in zato se je čez počitnice učil latinščine, vsak dan, kakor pravi, po šest ur, dopoldne tri in tri popoldne, in danes je napravil preskušnjo za drugo latinsko, tako da mu ne bo treba izgubiti jednega leta. Oče mu je ubog delavec-rudokop. Vprašal sem ga: „Kje boš imel hrano?“ In začel mi je naštevati: v pondeljek tukaj, v torek tam, i. t. d., vsak dan drugje, tako da sem se čudil, kako si more vse zapomniti, da se ne zmoti? Pa odgovoril mi je, da želodec — ne pozabi rad. Lažár hodi v ljudsko kuhinjo, ker dobiva znamke od gospoda Jerana. Tje bodem hodil jest tudi jaz. Taka je torej slavna družba, v kateri prebivam. Gospodinji se zdi dolgčas, da bi sama zase kuhala, zato si hodi po hrano v „Auskoch“. Tako se torej pri nas samo stanuje in uči in spi, je pa nič. Pač, Zagorca sem videl včeraj obrezujočega jabolko, katerih je prinesel nekaj s počitnic. Sicer pa se je gospodinja, kakor vsaka, pohvalila, kako dobro, kako imenitno je njeno stanovanje: da so trije že „gospodje“, ki so bili pri njej, lani je šel zopet jeden v „lemenat“, tak dober mladenič, da ga ni imela boljšega na stanovanju in ga tudi ne bo; zato pa je letos lahko mene vsprejela, naj ji bom torej hvaležen.

Ah, čudno je to dijaško življenje! Včasih se me polotijo take žalostne misli: i kako bom pa živel letos? Sedem borih goldinarjev imam zagotovljenih na mesec, in sicer od dveh inštrukcij: štiri goldinarje mi bo dajal oni posestnik iz moje rojstvene vasi, da bom učil njegova sinova prvošolca vsak dan po jedno uro; kaj ne, malo, in krvavo jih bo treba zaslužiti? Tri goldinarje bom pa dobival za poučevanje nekega drugošolca, ki je padel v latinščini in bo letos ponavljal drugo šolo. Tri goldinarje bo treba dati za stanovanje, luč in perilo, za hrano ostanejo štirje. Nič mi ne bo hudega; koliko jih hodi v ljudsko kuhinjo, ki ne zajedó cel mesec več nego 1 gld. 80 kr., namreč opoldne tri krajcarje in zvečer zopet tri, kakor prav ta moj sostanovnik Lažár, ki pa tudi pravi, da je že lačen, ko vstane od mize, kaj šele, ko pride domov, in kaj šele, ko treba iti popoldne lačnemu v šolo, tako da mu nehoté ves čas uhajajo misli na večerjico ob petih, ko se odpre ljudska kuhinja. Pravi tudi, da bi rad kupil košček kruha, ali kaj, ko stane krajcar: zato si opoldne vzame samo prikuho za tri krajcarje. Jaz, tako pravim, sem na konju, ker izdam lahko vsak dan trinajst krajcarjev. To je pa zame preveč, zato sva se z Lažárjem zmenila, da mu za vsak dan jaz dodam tri novčiče; tako si bo lahko kupil tudi juho, ki stane tudi tri krajcarje, ali pa meso, ki je iste cene

Pač marsikak obupan obraz se vidi sedaj v začetku leta: o enem naj ti povem! Ob deseti uri dopoldne je bila slovesna sv. maša in „Veni, sancte Spiritus“; stolnica nas je bila polna dijakov. Molitev mi je šla iz srca, ker me skrbi in tare toliko rečij . . . Po maši je vse drlo ven, tudi jaz. Na vogalu med cerkvijo in farovžem pa zagledam bolj slabo oblečenega dijaka, gledajočega v tla. Nisem ga takoj spoznal; šele ko se približam, vidim, da je sošolec Menišec.

„Za božjo voljo, kaj pa ti je, da si tako silno žalosten?“ vprašam ga prijazno in primem za roko.

„Oh, Ivan, kako naj človeku ne bo hudo? Še par desetic imam v žepu, potem pa pod milim nebom ne vem, kam bi se obrnil: od doma ne morejo dati nič, instrukcije nimam tudi nobene. Strašno mi je hudo, in še hujše mi postane, ko vidim, kako drugi brezskrbno gredó mimo mene in se smejejo, v meni pa divja tak vihar obupa in žalosti, in se nihče ne zmeni za siromaka.“

„Pa kako, Menišec, mar nisi več v Alojznici? Saj si lani bil?“

„Bil, pa sem ji dal slovo.“

„Zakaj vendar?“

„Najprej zato, ker sem se bil skregal s prefektom Francetom Kregarjem: na nekem izprehodu mi je namreč pripovedoval, da je čital v „Vrtcu“, kako se je bil nekje vol izgubil in so ga šli iskat s svetilnicami povsod okrog po senožetih, a ko pridejo domov, najdejo vola v — hlevu. Meni se je ta povest zdela tako neumna, da sem se na glas zasmel. Prefekta pa je ta smeh najbrže razžalil, da mi je rekel: „Seveda, tebi se zdi smešno, ker misliš, da boš sam pisal vse bolj učene in vse lepše reči.“ Te besede pa so zbôdle tudi mene tako, da sem ostal prefektu za hrbtom in ga nisem hotel slušati, ko mi je velel, naj idem zopet ž njim.

Vem, da je bila to velika surovost, a trma je bila še večja. Pol leta sem se ogibal Kregarja in nisem pregovoril besedice ž njim, on pa z menoj ne. V tem času sem se držal grdo in kislo, in kuhal se je v meni naklep, kako pojdem ven. Slednjič se mi je sicer zdelo to molčanje le predolgo, šel sem k prefektu in ga ogovoril, in on je bil tudi zopet prijazen, vendar — sklep je bil že dozorel. Zlasti pa me je gnalo ven vpitje starejših tovarišev iz višjih razredov, ki so v jednomer vpili: „Prostost, prostost! prostosti ni!“ in jaz sem to slišal, pa ponavljal za njimi: „prostosti ni, prostosti.“

„Sedaj si prost“, rečem mu jaz.

„Da, prost, kakor ptič, ki je izletel iz kletke, pa si je polomil peruti.“ —

Smilil se mi je ubogi sošolec; povabil sem ga, da greva pit. Saj je Bog ustvaril vino za veselje, da preganjamo skrbi ž njim, kakor pravi Latinec: *Vino pellite curas!* In šla sva. Pri pi-jači sva pozabila vseh težav, prav kakor poje Prešeren:

Mladosti jasnost vendar misli take
Si kmalu iz srca spodi in glave,
Gradove svitle zida si v oblake,
Zelene trate stavi si v puščave,
Povsod vesele lučice prižiga
Ji up golj'fivi, k njim iz stisk ji miga.

Preračunila sva tako, da štiri leta gimnazije bodo minula kmalu, in potem — no potem bodeva splavala v svet. Menišca pa sem čudovito potolažil z Göthejem, češ: Kaj za to, če trpiš in stradaš sedaj, boš pa vsaj vedel, kaj se pravi:

Wer nie sein Brot mit Thränen ass,
Der kennt euch nicht, ihr himmlischen Mächte!

Mar se ni lepo začela peta šola — poezija?

Tvoj

Ivan.

Vsem bratom pozdrav.

Le šumi, šumi, hladni vir,
Kako ti je lahkoten tir!
Med vrbjem, grivami, čermí
Naprej ti val, naprej hití.

Rad vprašal bi te, bistri val,
Kam pač hitiš z domačih tal,
Na ptujem posel kak imaš,
Da se ustaviti ne daš?

Oj, virček, če le dalje vreš,
Če, kar naročam ti, umeš,
Naložil bi ti sto povelj,
Izročil sto bi vročih želj.

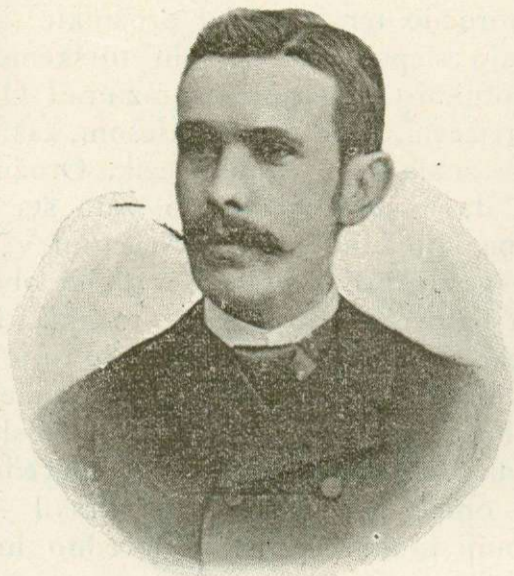
Oj, koder tečeš šumljajoč,
Spet znance mi pozdravljajoč,
Izroči jim ljubkó, srčnó
Pozdravov mojih sto in sto.

Naznanjaj torej, vir lahak,
Ker moj pretežek je korak,
Vsem znancem, v zdravju da živim
In zdravje, srečo njim želim!

Anton Hribar.

Dr. Vatroslav Oblak.

(Spisal Fr. S. Lekše.)

Dr. Vatroslav Oblak.

Dné 14. malega travna t. l. na večer sem prejel pismo iz Celja, katero me je močno razžalostilo. Pisal mi je stari znanec, oče, ki je ljubil svojega sina in pazil nanj, kakor na punčico svojega očesa. „Obračam se zaupno do Vas“ — tako se začinja pismo — „da blagovolite, če Vam je moč, takoj obiskati Naceljna, ker je silno slab —, bojim se vsak čas katastrofe. Vzrok, zakaj se obračam do Vas . . . Vi, kot prijatelj njegov, dosegli boste“ itd. Drugi dan sem takoj odpotoval, da izpolnim željo očetu in obiščem njemu tako ljubega sina in sebi tako dragega prijatelja. In kdo je ta „Nacelj“, kakor je zmerom imenoval oče svojega dragega, še pred kratkim jedinega sina? Predočuje nam ga v današnjem listu slika, katera nam kaže mladeniča po licu, a moža v besedi in dejanju: učenjaka dr. Vatroslava Oblaka.

Ignacij, ali kakor se je pozneje sam vedno imenoval, Vatroslav Oblak, se je rodil 15. velikega travna l. 1864. v Celju, kjer si je pred leti kupil hišo njegov oče, po poklicu podobar in zlatar. Bolehav je bil pokojni Nacelj skoro vedno, kakor njegova že rajna mati, ki je vsled sušice umrla. Njo je ljubil kakor samega sebe, kar mi je pravil, ko se je v veliki zimi o njeni smrti pripeljal k meni, da bi se malo razvedril. V početne in latinske šole do osme je hodil v Celju. Bila sva si tri leta tovariša do četrtega gimnazijskega razreda, in dobra prijatelja, ki sva se obiskovala in si dopisovala do njegove pre-rane smrti. Že nižji gimnazijec, ki sicer v prvih letih ni kazal velike nadarjenosti, izmislil si je

in sestavil „neki alfabet“ iz številčk, da bi si lahko mi Slovenci dopisovali, in nas ne bi Nemci umeli. Z leti se je čim dalje bolj razvijal njegov razum, tako, da se je poznej že dijak posebno odlikoval v zgodovini in zemljepisju, in je v četrtem razredu večkrat spravil svojega učitelja v tej stroki v zadrego, kar seveda ni ostalo brez nasledkov, zanj neugodnih. Po sedmi šoli je hudo zbolel in zaradi tega tudi zamudil jedno leto. Vstopil je zopet, ko je okreval, v osmi razred v Celju, ali moral kmalu zapustiti ga, in dati slovo vsem avstrijskim gimnazijam. Vzrok temu je bilo njegovo slovensko rodoljubje. Petje v cerkvi pri maši namreč je bilo izmenjaje se slovensko in nemško. Prišlo je pa, da so peli cesarsko pesem. In tu je bilo na vrsti slovensko petje, pa nekdo — nečemo ga imenovati — je ukazal, naj se poje cesarska pesem nemško. Osmošolec Oblak je pa nagovoril pevce, bila jih je tako večina Slovencev, naj pojó slovensko, kakor je bilo na vrsti. Plačilo za to je bil — odpust. Šel je v Zagreb in tu prebil izkušnjo zrelosti.

Mislím, da ni ravno neumestno, če tu omenim, kako se dostikrat iz prvih uspehov v nauku takoj sklepa o bodočnosti, katero vé le Jeden. Tako je tudi neki bivši učitelj Oblaku svetoval, naj postane rokodelec. V višjih razredih pa je kazal že svojo samostalnost in zavednost, in s tem si pridobil, kakor je navadno, dijake zase. Ko so preiskavali, kdo je provzročil slovensko petje, poklicali so tudi rajnega Oblaka in ga izpraševali. Govoril je pa vedno počasi in premišljeno. Zaradi tega mu je rekel izprašujoči profesor, Nmec: „Vi govorite kakor kak Platon.“ — „Gotovo, gospod profesor“, odgovoril je on, — „če ste vi Sokrat.“ Za politiko, katero je kot dijak pazno zasledoval, kar mi je znano iz pisem in občevanja, ni se pozneje mnogo zanimal. Samo prvo leto na vseučilišču še je bil precěj „goreč“. Hotel je, da bi vsi vseučiliščniki delali na to, da se dobijo podpisi in se napravi shod, da se prosi za slovensčino na graški univerzi. Zato je prišel leta 1886. tudi v M. in vabil bogoslovce za svojo idejo. A pozneje se za to ni več menil. Škoda je pa, da je že kot dijak na gimnaziji prebiral knjige, katerih ni mogel prebaviti, a nekatere krive ideje so mu ostale vendar podlaga poznejšemu mišljenju.

Po dovršenih latinskih šolah je šel na Dunaj, da se izučí in utrdi popolnoma v svojih štu-

dijah, namreč v jezikoznanstvu. Že gimnazijec se je pečal s to stroko, in gospodje, kakor sem od mnogih slišal, so se čudili, kako more dijak prositi takih knjig na posodo, ki so le za izšolane može pisane. Sam naš prvi slovenistik P. S. Škrabec piše ¹⁾: „Prvič mi je pisal (Oblak) iz Zagreba kot abiturijent tamkajšnje gimnazije, naj bi mu posodil neke stare knjige . . . in že tedaj sem se moral čuditi bistrumnosti, obširni jezikoslovni izvedenosti in odločno pravi znanstveni nameri vrlega mladeniča.“ Na Dunaju je poslušal prvaka jezikoznanstva, Miklošiča in Jagića, kateri poslednji ga je ljubil, z vsemi sredstvi podpiral in mu šel povsodi na roko, kakor oče svojemu sinu. Slovanski seminar dunajskega vseučilišča ni slišal najbrž od dijakov čitanja tako temeljitega, kakor so bila Oblakova. S kakšnim veseljem in navdušenjem mi je to pravil ali pa opisoval! Popolnoma se je uglobil v svoj nauk in se bavil največ s staro cerkveno slovenščino in z jezikoslovjem sploh. Ni pohajal, temveč učil se je in brskal po bibliotekah, kje bi zasledil kaj za svoje nenasitljivo hrepenenje po znanju. Zato je bil nevoljen, da se nekateri tako malo zanimajo za izobraženje.

S pridnostjo in bistrumnostjo si je kmalu pridobil srca vseh. Zato je dobival tudi štipendije za razna znanstvena potovanja.

Potovanje je za izobrazbo neizmerno važno, za nekatere stroke znanstva pa skoro nenadomestljivo. In prav to je v jezikoznanstvu. Želiš se prav poučiti o jeziku in narečju kakega kraja, občuj z ljudstvom, poslušaj je in si zapisuj. Tako je delal Oblak. Že dijak latinskih šol, sosebnost pa pozneje vseučiliščnik, se je o počitnicah rad bavil med kmeti. Dav. Trstenjaka je večkrat obiskal, dasi ni bil njegovih mislij, posebno o njegovem „etimologiziranju“. Zadnja leta je hodil na Koroško k župniku Gabronu in je s pomočjo deželnega poslanca in župnika Greg. Einspielerja, kateri mu je posebno šel na roko, na svetlo spravil marsikaj iz protestantske prošlosti slovenske. Najiminitnejša so njegova znanstvena potovanja v Macedonijo, v Dalmacijo in na Krk. Samo o prvem nekaj omenim, kar je zares zanimivo in mi je pokojni sam pravil, kar so seveda tudi časniki poročali, pa ne popolnem prav resnično. L. 1891. je dobil Oblak na priporočbo Jagičevo štipendij od cesarske akademije za to, da lahko gre v Macedonijo. Tu je hotel med preprostim narodom proučevati jezik in si nabirati dokazov za svoje macedonsko mnenje. Slabega zdravja, vendar vesel, se je napotil na jug, pa nevesel se je vrnil. Pripetil se mu je neprijeten dogodek. Hodeč in jezdeč

po Macedoniji — tako mi je sam pripovedoval — je bil ravno v neki hiši in poslušal staro babišče in si zapisaval besede in razne nianse izgovarjanja: zdajci se stemni skoro v hiši. Predno se je dobro ozrl, stala sta že dva turška orožnika zadaj za njim, in jeden je urno zgrabil njegove beležke. Oblak je segel po potni list in priporočilo ter je podal orožniku. Ali kaj pomagajo slepcu naočniki in turškemu orožniku potni list, katerega ne razume! Oblak se je opravičeval, toda gluhim ušesom, zakaj orožnika sta znala samo turški jezik. Orožnika sta mislila, da je politiški vohun, zato sta ga posadila na konja in hajdi z Nacetom v Solun! Tu so ga priprli, dokler se turški oblasti ni razložil namen Oblakovega potovanja. Pri tem tudi neki ni bilo brez zavisti. Samo to je škoda, da je moral tako hitro iz Macedonije in ni mogel bolje preiskati tamošnjega jezikoslovnega materiala in družabnih razmer macedonskih. Kar se omike tiče — tako je pravil — je v Macedoniji ljudstvo grozno nevedno in zane-marjeno.

Vrnivši se iz Macedonije, ostal je v Celju, da malo okreva. A vkljub slabemu zdravju je bil vedno delaven in je pridno zahajal v razne kraje. Še lani je bil koncem velikega srpana in početkom kimovca med ogerskimi Slovenci in na Murskem polju, in potem početkom vinotoka še na Vipavskem. Obiskaval je tudi učenjake-jezikoslovce in se ž njimi posvetoval o raznih dvomnih rečeh. Skratka: živel je le za jezikoznanstvo, četudi se je zanimal še za druga znanstvena vprašanja. Seveda je bil v teh le diletant, posebno v svojih sodbah o verskomodroslovskih nazorih. Modernih nazorov o najvišjih vprašanjih si je dandanes lahko pridobiti, ker vsak pisatelj jih ponuja, žal, da z neumevno lahkomišljenostjo in površnostjo.

Ko je bil Oblak prebil vse izpite in dobil doktorsko čast, habilitoval se je na graškem vseučilišču l. 1894. kot privatni docent za slovansko filologijo s posebnim ozirom na južnoslovanske jezike. Imel je tukaj nekoliko sitnostij in stavile so se mu zapreke. Vendar je naučno ministerstvo imenovalo Oblaka za lektorja slovenskega jezika in slovstva. Da mu je ob tem marsikaj grenilo življenje, vemo le tisti, katerim so bile razmere znane. Tudi plača 600 gld. ni bila kaj vabljiva. Pa pokojni je živel zmerno in ni zase mnogo trošil. V društvu je bil prijeten gost, a učitelj priljubljen in čislan zaradi ljubeznivega vedenja in znanja. Ali na žalost! pljučna bolezen se je bolj in bolj shujševala. Prišedši letos iz Gradca domov na velikonočne počitnice, bil je že ves bolan in je vidno hiral od dné do dné. Dné 15. mal. travna ob pol štirih v jutro je umrl. Pogreb je bil 17. malega travna

¹⁾ „Cvetje“ XV. 3. 1896.

in sicer sijajen in imeniten. Graško vseučilišče je zastopal dekan modroslovne fakultete profesor dr. Bauer, z Dunaja pa sta prišla njegov bivši učitelj profesor dr. V. Jagić in prijatelj

dr. Murko kakor tudi zastopniki Slovenije. Nagrobnico sta govorila dr. Murko in „Triglavan“ Vadnjal. To je kratko, burno pa delavno življenje dr. Vatroslava Oblaka. (Konec).

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

II. Verske in cerkvene zgodbe.

Ker so že drugi večkrat opisovali splošne verske in cerkvene zgodbe na Slovenskem, podajemo tukaj le nekatere take važnejše stvari, ki so znamenite še posebej za Ptuj.

Kakor smo slišali, zatrlo je preseljevanje narodov krščansko vero. Slovenci so bili pogani, ko so prišli v naše kraje. Prvi, ki je med njimi uspešno sejal seme sv. vere, bil je sv. Rupert.

Bil je frankovske kraljeve rodovine merovinske. Hudobni krivoverci so ga iztirali iz njegove škofije v Vormaciji (Worms), in tako je prišel l. 580. na Bavarsko, kjer je v krščanstvu poučil vojvodo Teoda¹⁾ in njegovega sina in krstil veliko Bavarcev. Od todi je šel po Donavi doli v spodnje panonske kraje ter prišel početkom sedmega veka tudi v Ptuj. Poln apostolskega duba je oznanjeval ondi nauk Izveličarjev, potem je pa šel v Celje, kjer je v čast sv. Maksimilijanu posvetil cerkvico (Muchar jako dvomi, je-li sv. Rupert postavil to cerkvico), njegovo sveto truplo pa dal prenesti v Lavreak, zakaj ondi je bil Maksimilijan škof.

Sv. Rupert je umrl v Solnogradu (Juvavia), kjer počiva v veliki cerkvi sv. Petra. Aquilin Julij Caesar pravi v svoji zgodovini „Beschreibung des Herzogthums Steiermark“, da je umrl l. 718. in na Štajersko prišel l. 698. čez Hartberg in Friedberg. Torej skoro za sto let pozneje, kakor učé drugi! Solnograški šematizem ima tako: „S. Rupertus, Abt und 1. Bischof von Salzburg, (c. 540—574, nach anderen c. 696—718), † 27. März.“²⁾

¹⁾ Med najstarejšimi zgodovinarji je še prepir, v katerem letu je sv. Rupert sv. evangelij oznanjeval na Bavarskem in kdaj je prišel v Solnograd. Akoravno je splošno mnenje, da se je to zgodilo v letu 577. pod vlado kralja Hildeberta II., vendar menijo najboljši kritiki in veliki zgodovinarji Adrijan Valezij, Anton Pagi, Johan Juri Ekkardski, P. Mabillon, P. Hansitz, P. Meichelböck in drugi, kateri so o prihodu sv. Ruperta kritično razpravljali in pisali, da je prišel l. 696. pod frankovskim kraljem Hildebertom III. na Bavarsko.

²⁾ Mezger med drugim o smrti sv. Ruperta tako-le pravi: „Anno ab Incarnatione Domini DCXXXIII. in die Resurrectionis ejusdem obiit S. Rupertus hujus mona-

Tudi o sv. Vitalu, nasledniku sv. Ruperta, se pripoveduje, da je prišel v naše kraje, kar nam dokazuje Sigismund Pusch v svoji zgodovini, ko pravi, da je po smrti prvega apostola bavarskega, pomočnik njegovega delovanja in dedič njegovih čednostij, prvi opat solnograškega samostana, sveti Vital, vodil solnograško cerkev. Pri razširjanju krščanske vere so mu skrbi delali Vindi (Slovenci), Boji (Bavari) v Noriku, in sosedi v Gorotanu, katerim so tistikrat že gospodarili Huni (Avari), iz katerih sužnosti pa jih je oslobodil frankovski trgovec Samo, kakor nam pripoveduje Fredegar v svoji kroniki za l. 624.¹⁾ Sv. Vital²⁾ je baje pridigoval poganskim Slovencem po gori omenjeni listini krščansko vero, ker je bojda znal slovenski.

A to so bili le prvi poskusi pokristjanjevanja Slovencev; pravo izpreobračanje se je

sterii Fundator (Salisburgensis), et primus Salisburgensis Episcopus hic sepultus.“ — P. Sigismund Pusch S. J. Chronologiae sacrae Ducatus Styriae pars I. pag. 116.

Welser navaja o njegovi smrti v svoji knjigi (lib. 4. Rerum. Boicar. pag. 236. juxta noviss. edit. an.) ta-le nekrolog: „— Futurae mortis diem praedicit erectoque Christi fiducia animo, Salisburgensem Sedem et universam Boicam Deo precibus commendat, simul ostendit, quem ex sacerdotum numero sibi successorem substitui cupiat, Vitalem videlicet, notae sanctitatis, et apud omnes ordines gratiosum hominem. Ingravescente per quadraginta jejuniorum dies morbo, festa Christi resurgentis luce, quae in VI. Kal. April. incidit, sese ut potuit colligens, obita re divina, sacrorumque mysteriorum percepto viatico, multum de virtute hortatus discipulos, lenissimo sermone paterno prorsus affectu, inter complorantium manum exspiravit. Auditae canentium voces, angelorum creditae, et visi observari inter justa funebria candidati hominum specie, quos, quod eo officio functi disparuere, angelos fuisse nemo dubitavit. Rupertus coelo receptus, Boicae Apostolus et tutela habitus De anno immodicus est tradentium dissensus, ut nulli fere duo conveniant.“ — Anton Godeau, Allgemeine Kirchengeschichte, XVII. Theil, pag. 81.

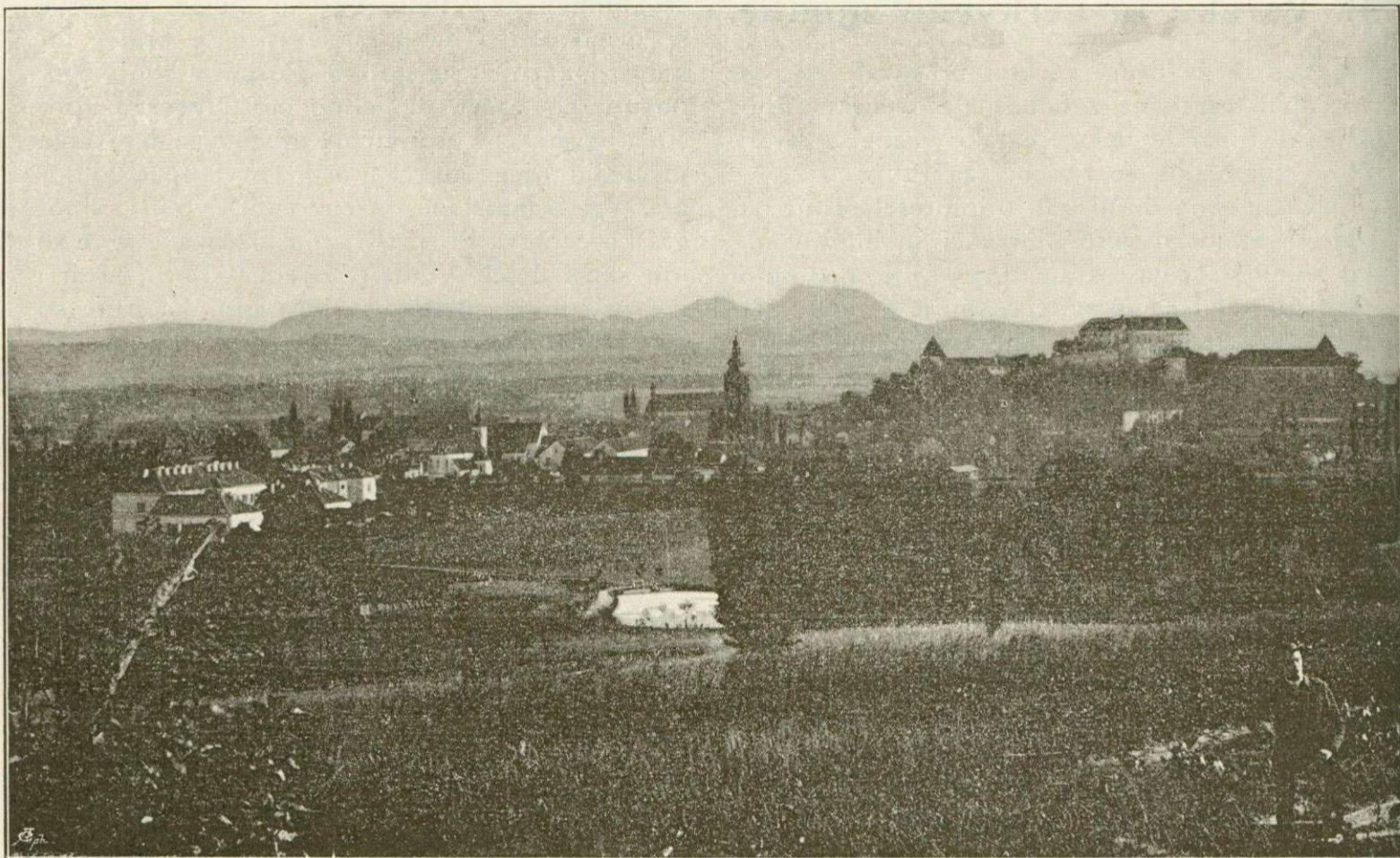
¹⁾ Chronologiae sacrae Ducatus Styriae pars I., pag. 118. P. Sigis. Pusch S. J.

²⁾ S. Vitalis, non tam pontificali tiarâ, quam meritis inclutus, ut Chronicon Salisburgense notat: Anno DCXLVI. die XX. Octobris superos adiit testantibus virtutem prodigiis, quae illustrem tumulo versiculum insculpserunt: „Vitalis Praesul cubat hic, aegrisque medetur.“ — P. Sig. Pusch pag. 119.

začelo šele s pomočjo bavarskih vojvod za škofa sv. Virgilija sredi osmega veka.¹⁾

Virgilij (744—784) (peti škof solnograški in osmi opat pri sv. Petru), se imenuje apostol „korotanskih Slovencev“. Bil je vrstnik slovenskim korotanskim vojvodam: Borutu, Karastu, Hotemaru in Valkunu. Po njegovem vplivu se je dal sam Borut krstiti ter tudi dal svojega sina Karasta ali Gorazda in Hotemara na bavarskem dvoru poučiti v krščanski veri. Ta dva prva krščanska vojvoda slovenska sta potem z vso gorečnostjo pospe-

ševala in razširjala novo vero. Na prošnjo korotanskega kneza je poslal Virgilij duhovnika Majorana in Modesta s tem namenom, da bi ob Dravi in Savi oživila krščanstvo. Okoli Ptuja so namreč l. 769. pogani celó preganjali kristijane, toda bavarski vojvoda Tasilo II. jih je ukrotil l. 772.; na to je prišel l. 776. škof Virgilij sam v Ptuj. Tukaj je menda ustanovil župnijo in dal sezidati župnišče. Nato je šel proti vshodu do iztoka Drave v Donavo. Povsodi je učil ljudstvo, posvečeval duhovnike in cerkve, delil zakrament sv. birme.

Ptuj od vshodne strani.

Naslednik sv. Virgiliju, ki je umrl 27. listopada l. 784.²⁾, bil je nadškof solnograški Arno (prvi z naslovom nadškofovskim l. 785. in deseti opat pri sv. Petru v Solnogradu). L. 796. je Pipin, premagavši Avare, tudi severni del dolnje Panonije med Rabo in Dravo izročil Arnu, naj tamošnje ljudstvo oskrbuje z verskim ukom. Arno je posvečeval duhovnike ter jih pošiljal v slovenske pokrajine, priporočaje jih tamošnjim

¹⁾ Škofija in nadduhovnija v Ptuj, spisal M. Slekovec. Lapajne, zgodovina štajerskih Slovencev, str. 38.

²⁾ Annal. Salisb. et Chron. Salisb. Pertz I. pag. 334. Annis 784. Annal. Mellic. Pez Anno 784. in drugi. Vita Gebhardi, Archiep. in Hansiz II. 134. „Beatus Virgilius — gentem Carantanam convertit ad fidem Christi — et per (Ep. Modestum) et per successorem ejus instantiam eadem gens Sclavonica a ritibus idololatriae revocabatur.“

slovenskim vojvodam in grofom.¹⁾ L. 797. mu je papež Leo III. potrdil povečano škofijo in jo povzdignil v nadškofijo. Arno je potem prišel sam v slovenske kraje. V Ptujju je dal izpodrtin stare cerkve sezidati novo cerkev. Pa ker je bilo področje sedaj zanj preobširno, posvetil je za slovenske pokrajine posebnega škofa, Teodorika²⁾ po imenu, katerega sta on in kraljev namestnik izročila in priporočala domačim poglavarjem po vsej Korotaniji in po severnem

¹⁾ Bili so slovenski štajerski knezi, vojvode, vladike v Panoniji ti-le: Vonomir, Privizlauga, Cemikas, Ztvimar, Etgar, Ljudevit, Salaho ali Saladio, Pribina, Kocelj, Braslavo, Helmvin, Albger, Pabo. — Muchar II. 9.

²⁾ Stoloval je navadno v Gospej Sveti na Koroškem, F. Raisp, Pettau str. 107.

delu dolnje Panonije. Po Teodorikovi smrti (830) je bil Oton škof Slovencev in njemu je nasledoval škof Ožbald. Adalvin (četrti nadškof solnograški in 14. opat sv. Petra), l. 858. za solnograškega nadškofa izvoljen, ni več Slovincem dal posebnega škofa, ampak je sam prihajal v njih dežele. Za njegovega vladanja je pokrajinski škof Oton nekaj časa stoloval v Ptuju.

Ko je krščanstvo prihajalo od Solnograda bolj severnim Slovincem, trudili so se za južne kraje oglejski patrijarhi. Patrijarh Ursus je začel trditi, da ima Oglej pravico tudi do vse Korotanije. Ta prepir je Karol Veliki l. 811. v državnem zboru tako razsodil, da je postavil Dravo za mejo obema cerkvenima poglavarstvom. Ta razsodba je veljala do sredine osemnajstega stoletja (1751) tako namreč, da so na levem bregu Drave svoje arhidijakone in mašnike postavljali solnograški nadškofi, na desnem pa oglejski patrijarhi.

Za preužitek duhovstva je Karol Veliki v svojih deželah uvêdel desetino, katero mu je moralo ljudstvo plačevati od svojih pridelkov. Ali že Saksonci so se uprli tej desetini, in Alkuin je nadškofu Arnu svetoval, naj pri Slovincih pobira tretji del desetine. Frankovski duhovniki so menda sploh celo desetino pobirali; toda Slovenci¹⁾ so se ustavili in šele solnograškemu nadškofu Gebhardu²⁾ (1060 do 1088), se je posrečilo dognati polno desetino.

L. 807. se je na cerkvenem zboru v Solnogradu po kanoničnih postavah določilo, da se ima desetina razdeliti na štiri dele: prvi del škofu, drugi duhovništvu, tretji siromakom in četrti naj se porabi za cerkvene stavbe. Kadar so solnograški škofje sami prišli v slovenske dežele, moralo jim je ljudstvo davek oddajati kot odškodnino (povračilo) za potne stroške. Leta 864. pa je prenehalo to plačevanje, ker so dobili namestu tega nekaj zemljišč. Razven teh dohodkov so solnograški škofje in tudi samostani v dar dobivali zemljišča s prebivalci vred, kateri so škofom plačevali davke. Tako je tudi Ptuj prišel pod njihovo oblast, kakor nam spričuje listina iz l. 890.³⁾ Kar so namreč prej

¹⁾ Neko admontsko pismo od l. 1074. ima tako-le: Nam sive — Decimarum a Sclavis tum insolita temporis exactione — tradidit s. Blasio. (Admont [ep. Gebhardus]) Saalbuch III. p. 110.

²⁾ Gens Sclavonica in ejus Episcopii terminis posita ante ipsius tempora aut nullas aut paucissimas decimas reddere consuevit. — Admonstersaalbuch IV. 95 do 96. — Juvavia p. 262. — Muchar III. p. 270.

³⁾ Juvavia p. 114 (890. l.): Ad Pettoviam ecclesiam cum decima et duas partes civitatis cum bannis thelonis et ponte (mostovina), quae antecessoribus nostris illo tradita fuerunt; et ex parte nostra addimus tertiam partem civitatis — id est in superiori civitate in orientali parte civitatis ipsius curtilem locum, ubi nova ecclesia

omenjeni domači knezi in vojvode imeli posestev, in menda tudi, kar je bilo zapuščene zemlje, to je prišlo vse nemškemu kralju v last, ki jih je oskrboval po svojih ljudeh, pa tudi razpodaril ali solnograški cerkvi, ali samostanom, ali udanim (nemškim) gospodom, kar je pospeševalo ponemčevanje¹⁾ slovenskih dežel.

Nekoliko je treba omeniti posebej deželico na Blatnem jezeru.²⁾ Tam je bilo mnogo cerkev sezidanih in posvečenih od solnograškega nadškofa Luitprama (prva l. 810. Mariji Devici, druga sv. Adrijanu, mučeniku, in tretja Ivanu Krstniku). Ko sta slovenska blagovestnika sveti Ciril in Metod proti koncu l. 867. na potu v Rim obiskala Kocelja, sprejel ju je ta častno in želel, da bi imel duhovnike, večče slovenskega jezika, ter da bi se slovensko bogoslužje uvêdlo tudi pri njem; ob tej priliki sta se sv. blagovestnika skoro gotovo nekaj časa mudila tudi v Ptuju. Ko je Metod še v Rimu bival, poslal je Kocelj poslance papeža prosit, naj bi mu poslal Metoda kot učenika slovenskemu ljudstvu; in Hadrijan II. je res Metoda posvetil za nadškofa moravsko-panonskega, ter zopet obudil staro sremsko škofijo.

Leta 871. je začel Metod uvajati slovensko liturgijo, in Rihbald, iz Solnograda poslani višji duhovnik v Blatnem gradu, je izgubil vso veljavo ter se vrnil v Solnograd. Ko je Metod potoval iz Rima, mudil se je nekaj časa zopet v Ptuju, razlagal besedo božjo v domačem jeziku, urejal cerkvene stvari in nastavil višjega duhovnika. Še jedenkrat je obiskal sv. Metod Ptuj, l. 879., potem pa zapustil za vselej Panonijo. Nadškof Adalvin je po nekem duhovniku dal sestaviti pismo, katero naj bi dokazalo, da ima on pravico do Koceljeve dežele v cerkvenem obziru. A v Rimu mu tega niso potrdili.

Bavarski škofje so Metodu napotje delali, vendar dokler je Kocelj, njegov zaščitnik, živel, niso mu mogli dosti prizadeti. Po Koceljevi smrti (874) je šel na Moravsko. Tam je dobil za pomočnega škofa v Nitri, Nemca Vihinga, ki

incepta est, atque in inferiori civitate in occidentali parte civitatis ipsius — curtilla loca. — J. 979 ad Pettoviam civitatem p. 205; J. 1051 p. 237—238; J. 1277: „litteram rogavi sigilli civium de Pettau munimine roborari“; und J. 1320: Der Brief ist gegeben zu Petow in der Statt. — Dipl. Styr. II. p. 212, 216. — Muchar II. 130.

¹⁾ Ponemčevanje je zlasti med Dravo in Donavo širilo to, da so naselnikom iz Nemčije dajali razne privilegije: bili so prosti vseh davkov, in plemenitniki so si smeli gradov zidati po svoji volji, — ljudstvo v okolici pa jim je moralo robotovati.

²⁾ Blatograd (Mosapurc = urbs paludum) sedaj madjarski Salavar = mesto ob vodi, je bil v 9. stoletju sedež slovenskih knezov Pribine in Kocelja do l. 862. Mesto je bilo utrjeno in je imelo več cerkev. — Zgodovina slov. slovstva str. 18.

pa je bil bolj njegov nasprotnik nego pomočnik. Po Metodijevi smrti (885) je ta Vihing kot najvišji duhovni oblastnik v nadškofiji začel vse duhovnike slovanskega obreda preganjati in je trpel le frankovske duhovnike in latinski obred.

Blatograška dežela je ostala sedaj v cerkveni zvezi z Moravijo, kakor je pozneje bila tudi v politični, dokler niso Ogrji pridrli in spravili vse te kraje pod svojo oblast.¹⁾

Pribina in Kocelj, gospodarja na Blatogradu, bila sta velika prijatelja Slovanov ter sta se trudila, Slovanom zopet pridobiti samostalnost. Za povzdigo Ptuja imata velike zasluge: prvi je dal postaviti cerkev sv. Jurija, drugi pa je mesto povzdignil iz prejšnjih podrtin.

H koncu 9. stoletja je postala ptujska župna cerkev kolegijatna (Collegiatstiftskirche), kateri je bil načelnik tačasni nadžupnik.

V Ptuju se je duhovščina zbirala tudi v cerkvene sinode; prva je bila l. 1168., dné 30. sušca, predsedoval je solnograški nadškof Adalbert (Vojteh 1168—1177) z drugimi visokimi in čislanimi cerkvenimi dostojanstveniki; druga l. 1246., dné 13. kimovca; sklical jo je nadškof Eberhard II., ter je nagovarjal brata Friderika in Hartnida Ptujkega, da bi se odpovedala patronske pravice cerkve sv. Jurija pod kamnom (s. Georgius sub lapide), ter dovolila, da jih ima šentpavelski samostan v labudski dolini.

Ko je Friderik I. Ptujski, ministerial solnograških nadškofov, l. 1222. umrl, nagovoril je l. 1230. nadškof Eberhard II. njegovo pobožno vdovo Mehtildo, da je ustanovila v Ptuju dominikanski samostan — prvi na Štajerskem; poleg tega se je l. 1239. ustanovil v spodnjem mestu minoritski samostan.

¹⁾ Slovanstvo, 1. del, str. 118 itd.

L. 1249. je solnograški nadškof Filip vpričo duhovne in posvetne gosposke s pismom potrdil ustanovo nunskega samostana dominikank v Studenicah, katerega je bila ustanovila Sofija Rogačka; nadalje je potrdil to ustanovo Bertold, oglejski patrijarh, ker je samostan spadal pod njegovo metropolo.¹⁾

V drugi polovici 12. ali v prvi polovici 13. veka so ptujsko župno cerkev prenovili avstrijski vojvode, nadškof solnograški in mestna oblast. Sklepa se to iz tega, da ima srednja ladija na oboku grbe avstrijskih vojvod, nadškofa in mesta samega, ter tako spada prenovljenje v prvi čas zjedinjenja Štajerske z Avstrijo, ko je bilo mesto še v oblasti solnograških nadškofov (851—1543).

V 12. veku so bile škofije razdeljene v arhidijakonate in nadduhovnije; na Štajerskem jih je bilo mnogo, in posebno v srednji marki in jedna ob Dravi, najbrž v Ptuju, zakaj l. 1267. je bil Konrad višji duhovnik v Ptuju; a njegovi predniki so bili l. 1209. kanonik Hartnid, 1202. Heinrich, odvetnik vojvoda Leopolda, 1245. Heinrich, 1281. Ortolf, prošt v Gospej Sveti na Koroškem.²⁾

Med tem sta Ulrik in Bernard Ptujski dala sezidati l. 1380. cerkev vseh Svetnikov in l. 1413. bolniško cerkev v čast sv. Duhu.

Od l. 1420.—1440. je bil dozidan današnji prezbiterij v ptujski mestni cerkvi. In tako smo prišli do nove dôle, katera je mestu v cerkvenem obziru podala drugo lice. (Dalje.)

¹⁾ F. Raisp, Pettau, str. 108 itd.

²⁾ Muchar tako navaja: J. 1245, 1240 Heinrich, 1268, 1273 Konrad, 1286 Heinrich, 1261 Ortolf, Propst von Maria Saal, Pfarrer von Pettau (de Bettowe), J. 1212 Henricus Pettaviensis, Notarius Ducis Leopoldi Gloriosi, wahrscheinlich Pfarrer in Pettau. — Muchar III., pag. 243. F. Raisp, Pettau str. 112.

Solnčna gorkota in nje vzrok.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

Solnčno sijanje s svojo svetlobo in toploto je skoro jedini vzrok vsega gibanja in življenja na zemlji. Solnčno žarjenje ogreva zemljo in ozračje ter dela vetrove. Solnce izpreminja vodo v soparje. Soparji se dvigajo kvišku v ozračje, zgoščavajo se vsled ondašnjega mraza in iz njih se delajo mnogotere zračne padavine.

Solnčna toplota pomaga rastlinam prebavljati ogljeno kislino, ki jo jemljejo iz ozračja. Rastline si prisvojijo in obdržé ogljik, použijejo ga ter sestavljajo z njim svoja trupla.

Izpuhtevanje vode, vzdigovanje v višave ozračja, padanje na zemljo, sestavljanje in re-

ditev rastlin, to so veličanska dela, zakaj k ogrevanju zemlje, vode in zraka, k izpuhtevanju vode, k rasti, k vzdigovanju soparjev v višave oblakov se potrosi neizmerno veliko dela — in vsa ta dela opravlja solnce s svojo gorkoto.

Le-ta solnčna dela pa so potem v mnogovrstnih podobah zemlji v prid. Veter goni vetrnjake in jadrnike; voda, ki se odteka po rekah, goni mline in žage. In ona gorkota, ki je sestavljala les in premog, je nakopičena v teh prirodnih zakladih ter čaka, da stopi na dan, ko pokurimo drevje in oglje: tedaj nam kuha jedi in goni parne stroje.

W. Thomson je zmeril tisto gorkoto, katero solnce leto za letom izžarja proti zemlji, ter je našel, da je množina letne toplote, ki jo prejme zemlja od solnca, tolika, da bi razstlana enakomerno po vrhu vse zemlje, utegnili raztopiti vsako leto štiriintrideset metrov debelo skorjo ledú, ko bi bila vsa tla tako na debelo pokrita ž njim.

Ta neznansko velika množina gorkote, ki jo zemlja prejme od solnca leto za letom, je pa le majhen del one gorkote, ki jo žareče solnce razpošilja krog in krog sebe po svetovnih prostorih. Toliko toplote daje solnce od sebe, kakor ko bi na vsakem štirjaškem metru solnčnega površja zgorelo vsako uro 7500 kilogramov najboljšega premoga.

Ob vsem tem orjaškem solnčnem izžarjanju, katero poleg geologičnih pozvedb traja že neizmerno dolgo, pa vendar ni zapaziti nobenega ohlajenja solnčne gorkote; nič, prav nič se mu ne pozna, da bi solnce kaj slabelo.

Od kodi vendar jemlje solnce to velikansko množino svoje toplote?

V teku minulih vekov je odgovarjalo dosti modrijanov na to vprašanje. Odgovarjali so sedaj s pomočjo te, sedaj one domneve ali hipoteze.

Okoli konca onega stoletja je bil modrijan Kant teh mislij, da solnčna gorkota izvira iz nekakega sežiganja. V sedanjem stoletju pa, ko sta Bunsen in Kirchhoff iznašla spektralno analizo ali razkrojevanje solnčne svetlobe na mavrične barve, potem, ko je Frauenhofer opozoril učenjake na svoje temne črte, ki prestrigajo mavrični trak, sedaj je pa izgubila Kantova hipoteza vso veljavo. Kant kajpak ne more za to, da je izpodletela njegova razlaga, zakaj ni še poznal Kirchhoffove spektralne analize. Kirchhoff-Bunsenova razkrojitev solnčne luči nam pa kaj očitno spričuje, da se na solncu nahajajo prav tiste prvine ali elementi, kakor na zemlji. Svetloba kaže kemijske kakovosti trupla, katero izpošilja to svetlobo do našega očesa. Razkrojitev svetlobe nam ne razodeva le kemijskih sestavin tistega trupla, ki jo izpošilja, temveč uči nas tudi, ali je truplo tekoče ali trde sestave. Spektralna analiza nam dokazuje, da je naša zemlja po svojih prvinah popolnoma sorodna ne le s planeti in s solncem, ampak tudi s stalnimi zvezdami in celó z meglenimi lisami, ki stojé v neizmerni daljavi onkraj rimske ceste.

Recimo, da ima orjaška solnčna krogla neko za Kantovo hipotezo najugodnejšo sestavo in da obstoji samo iz golih dveh elementov, iz kislika in vodika, in sicer v tisti primeri, v kateri se spajata, ko pri gorenju delata najsilnejšo vročino: vendar uči račun, da bi celó hipno gorenje takega „pokalnega plina“ solncu

ne dalo njegove navadne vročine. Kislikovo-vodikovo solnce, dasi je njegovega trupla toliko, da bi se naredilo iz njega nad milijon in dvesto tisoč naših zemljá, vendar-le bi pri gorenju celega trupla ne izžarilo več gorkote, kakor v primeri toliko, kolikor je solnce izžari in raztrosi po vesoljnem prostoru v teku kakih tritisoč let. Od kodi bi bilo pa jemalo solnce tisto velikansko množino svoje gorkote, ki jo je izžarilo v brezštevilnih letih, in kako bi si bilo zraven tega še prihranilo svojo sedanjo orjaško kroglo? — To je nemogoče; torej razpade v nič Kantova teorija.

Kakega polstoletja pozneje, malo pred sredo našega devetnajstega stoletja, je pa Robert Mayer, zdravnik v Heilbronn, izustil o solnčni gorkoti druge misli, s katerimi je stopil v vrsto ustanovnikov današnjega uka o toploti. Njegove misli so si pridobile mnogo pristašev, mehaniška teorija toplote pa je celó pregnala prejšnji postarani uk o gorkoti, torej ni da, bi se ne izplačalo malo potruditi se in pogledati, v čem obstoji Mayerjeva misel o solnčni toploti. Poskusimo torej malo razmotati te nazore.

Kamen, ki ga kdo vzdigne, ima tisto množino dela v sebi, kolikor ga je storil ta, ki ga je vzdignil. Če na oni višini posadiš kamen na podlago, ohraniš v njem ono delo ali „energijo“. Učenjaki pravijo, da ima kamen, ležeč na zgornjem počivališču, v sebi energijo postaje ali lege svoje. To je tako umeti, da kamen pade, če mu izpodbiješ podlago, in ti povrne to delo. Kako to? Izpodbiti kamen, ki ga zemlja vleče nase, kakor vleče vsa trupla, leti navzdol in padaje nabira v sebi neko hitrost ali brzino. Čim dalje pade, čim hitreje prileti do tal, tem več opravi, kamor trešči, globoče rine v tla ali ti pa razdrobi kako stvar, na katero pade.

Kamen stori s svojo nabrano energijo nekaj jednakega, kakor ko bi bil ta, ki ga je vzdignil, dvignil kladivo nad razbeljenim, na naklu ležečim železom. Kamen, ko pade, stori nekaj dela, jednako kakor vzdignjeno kladivo, ko bíje in kuje železo.

Ondi, kjer kladivo kuje ali kamor kamen pade, izgubi se njegova energija do malega izpred očí; samo na jami v tleh ali na vtiskih na železu spozna naše oko nekaj storjenega dela. Koliko dela stori kamen, ki pade s svoje višine, koliko kladivo, ko kuje, to ni posebno očitno pred očmi ogledovalčevimi, učenjaku je pa pred njegovimi dušnimi očmi očitno zato, ker zna v mislih preračuniti to delo.

Preprostemu človeku pa utegnemo privêsti pred oči tak vzgled, v katerem so razmere med padanjem ali gibanjem in med delovanjem očitne. Vzglede bodi tako jasen, da se vidi na njem, kako se, ko pade kaka stvar, delo lege izpre-

meni v energijo gibanja, in kako zopet le-ta energija stori izvirno delo.

Kako to? Stopimo pred uro z dolgim nihalom. Ura visi na steni pred našimi očmi, ura gre in nihalo se giblje in ziblje od te strani do one. Sedaj je pa ura obstala; počakajmo, dokler se nihalo ne pomiri! Tako: sedaj je nihalo na miru; obstalo je in leži v svoji najnižji legi prav v sredi svojega razmaknjenja. Sedaj-le sezi po njem z roko in vzdigni je s srede do leve strani, do katere se vidoma samo vzdiguje med svojim mahanjem. Tvoja roka, ko je vzdignila nihalo, storila je gotovo delo. Zdaj je tvoje delo nabrano v nihalu; pride pa očitno na dan, če izpustiš nihalo iz rok.

Kako to? vprašaj? No, le izpusti je iz rok, boš pa takoj videl in spoznal, kako!

Slično kakor zgoraj omenjeni, na podlagi ležeči kamen, vleče težnost naše nihalo navzdol proti njegovi mirni legi. Iz rok izpuščeno nihalo teka hitreje in hitreje, jednako kakor kamen, kateri pada na zemljo. Kamen pride na tla s svojo največjo hitrostjo; nihalo ima največjo brzino v svoji mirni legi ali na sredi.

Vidiš je, sedaj je priletelo do srede, kjer je poprej mirno stalo, sedaj se pa ne zmeni za svojo prejšnjo mirno lego, temveč s svojo nabrano, največjo brzino hiti na sredo. V sebi ima nabrano energijo, katera ga ne pusti počivati, temveč žene je onkraj kvišku ter je vzdigne do tiste višine, s katere si je ti izpustil onkraj njegove mirne lege. Na sedanji stopinji, kjer je doseglo prejšnjo višino, je zopet nabrano v njem delo ali energija tvoje roke.

Ta očitni vzgled, katerega nam kaže gibanje nihala pri tekoči uri, dokazuje nam prav natančno, kako energija desne strani pride na levi zopet na dan. V sredi ali v mirni legi ni nobenega opravljenega dela v nihalu, namesto tega pa je nabrana v njem največja brzina, in ta brzina daje njegovi tvarini neko takozvano „živo silo“, katera je vzdigne onkraj do prve višine.

Beseda: „energija“ nam ne zaznamuje samo pravega dela, ampak tudi živo silo. In pričujoči vzgled uči, da se pravo delo in živa sila izpreminjata druga v drugo brez izgube. Nihalo bi ne smelo obstati nikdar, če bi ga ne zadrževala nobena postranska ovira. Iz tega vzgleda gibanja na nihalu pa sklepamo, da se ohranja vse energija.

Energija kamena, ki pade na zemljo ali obleži, ko buti ob kako stvar, ne izgubi se v resnici, temveč le na videz, zakaj zakon ohranitve energije velja za vse razmere vesoljnega sveta.

Učenjak Helmholtz je prvi izustil z vso natančnostjo ta zakon prirode rekoč:

„Vse skupaj se v prirodi ne izgubi nič dela, in množina energije ostane stanovitna in neizpremenljiva.“

Trupla obstojé, kakor sta že davno pred Kristusovim rojstvom učila grška modrijana Demokrit in Levkip, iz sila majhnih, nevidnih trohic ali iz nerazdeljivih atomov. Po več atomov se združuje v „molekule“ in vidna trupla so sestavljena iz molekul.

Ni pa nobenega trupla takega, da bi njega atomi in molekule bili kdaj na miru, temveč vse se giblje v njem. Na tak način ima vsakatera sestava molekulska, torej vsakatera stvar, vselej in povsod neko mero gibanja ali energije v sebi. In le-ta po truplih nabrana energija gibljivih atomov in molekul se razodeva opazovalcem in preiskovalcem v podobi tiste prikazni, ki jo imenujemo gorkota.

Kadar leteči ali padajoči kamen zadene ob tla in obleži, tedaj se njegova energija ne izgubi, kakor bi utegnil kdo soditi po plitvem opazovanju, ko bi se zanašal na videz; ampak energija njegova se razdeli med atome in molekule zadete stvari ter oživlja in pomnožuje molekulsko gibanje tega trupla. In od takega sprejetega gibanja molekul in atomov se ogreje zadeta stvar.

Ona očitna, vidna energija gibanja izgine izpred oči, njena zunanja oblika mine — prestavi se v drugo truplo, pomnožuje v njem nevidno gibanje molekul —, in to pomnoževanje molekulskega gibanja, katero ni družega kakor izpremenjena oblika energije, pomnožuje gorkoto zadetega trupla.

Gorkota se dela iz vidnega dela ali iz očitne energije povsodi, kjer se izpreminja energija v nevidno gibanje atomov in molekul; kaj tacega se godi pri drgnjenju trupla ob truplo, pri stiskanju, pri vrtanju i. dr.

Anglež Joule je šele proti sredi našega stoletja dovršil tista svoja sloveča poskušanja, s katerimi je pobil vse nasprotne ugovore in neovrhljivo dokazal zakon prirode, ki pravi, da je gorkota molekulska energija.

Kadarkoli se kaka energija izpremeni iz vidnega gibanja stvari v nevidno migljanje molekul, tedaj vsakih 424 kilogram-metrov te energije napravi jednoto gorkote, to je toliko gorkote se naredi iz 424 kilogram-metrov dela, kolikor je potrebuje vsak kilogram vode, da se ogreje za jedno Celzijevo stopinjo.

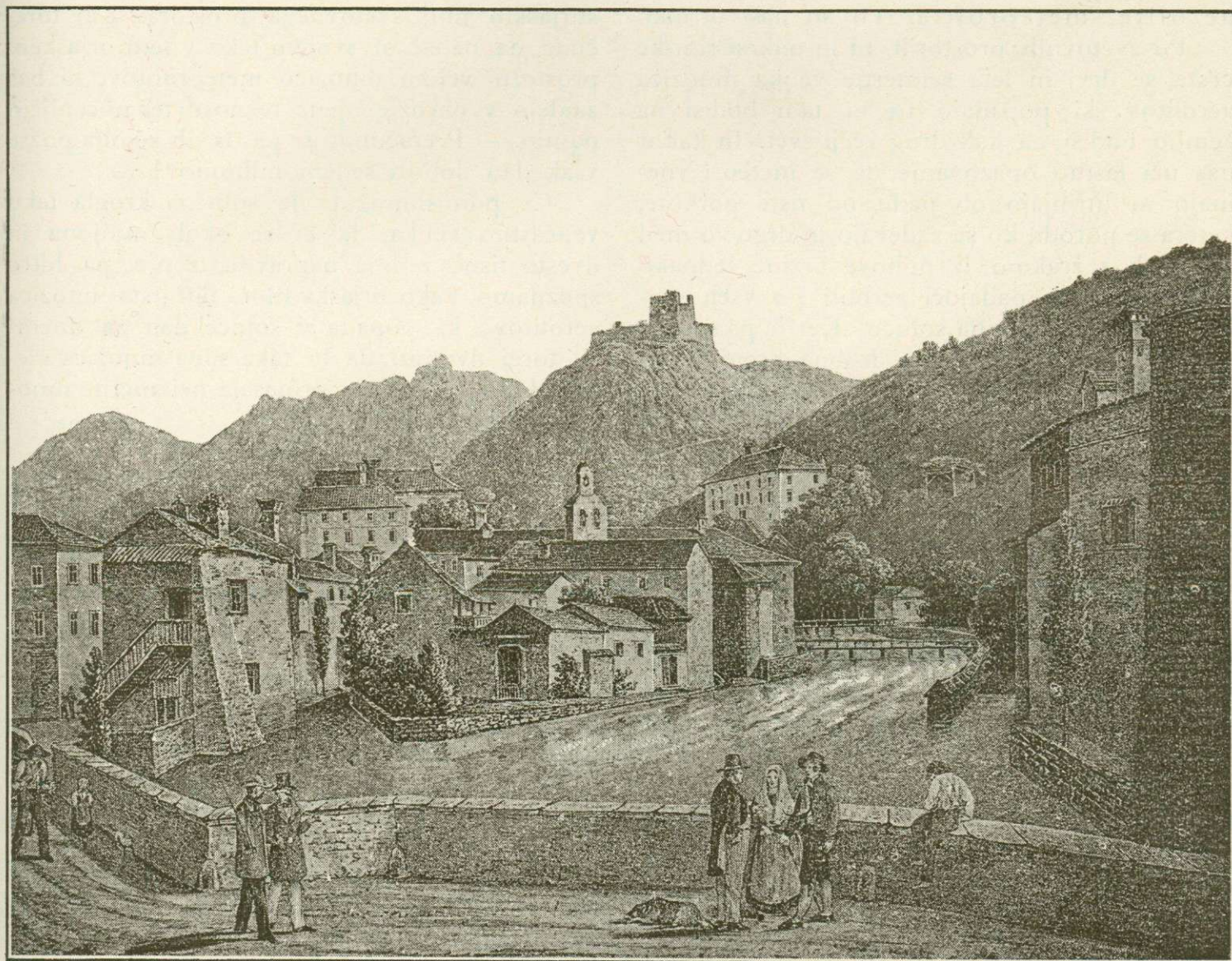
Angleški prirodoslovec Tyndal je pri svojem razlaganju teh razmer vpričo tovarniških delavcev poiskal temu preprostemu ljudstvu ta-le umevni vzgled. Ta izmed vas, je rekel, kateri si hoče prav domisliti, v kakem pomenu sta si delo in gorkota jednakovredna, ta naj gre in vzame v roke jeden kilogram vode ter naj

nese ta kilogram vode kvišku 424 metrov visoko. Delo, katero stori na tej poti, šteje 424 kilogram-metrov. Ondu naj postoji. Če na tej stopinji izpusti iz rok težo kilograma, pa pade nazaj 424 metrov globoko, nabere padajoča voda v podobi brzine toliko energije v sebi, da prinese na tla 424 kilogram-metrov energije. Ko pa voda pri padu buti ob tla, strese se vsa od udarca ter se izpremeni vidna energija v tresoče ali migljajoče gibanje atomov in ogreje — če gre brez postranske izgube — ta kilogram vode za jedno Celzijevo stopinjo.

Na ta način je energija s svojimi 424 kilogram-metri naredila jednoto gorkote. Če pa narobe s parnim strojem izpremeniš jednoto gorkote v podobo dela, vrne ta jednota tistih 424 kilogram-metrov dela, iz katerega se je porodila sama.

To je tisti zakon prirode, kateremu pravijo učenjaki: jednakovrednost dela in gorkote.

Tako izpreminjanje med gorkoto in delom se godi vsled zakona ohranitve energije, ker v vesoljnosti naravnih izprememb se nikdar ne

V Vipavi pred 60 leti.

izgubi nič energije. Ko sveder vrtaš in vrtaš, delaš in greješ ob enem. Kar se ti izgubi dela pri vrtnanju, posebno če je sveder skrhan, to se izgubi le na videz, zakaj delo, ki je vzame drgnjenje med svedrom in lesom ali železom, ogreva to, kar vrtaš.

Gorkota, ki se je v zgornjem vzgledu naredila v padajoči vodi, je nastala vsled težnosti naše zemlje ali poleg zemeljske gravitacije.

Newton je preračunjevaje zemeljsko natezovanje pri gibanju lune dokazal, da med luno

in zemljo — torej tudi med zemljo in solncem — vlada jednaka težnost kakor med zemljo in med stvarmi, ki so na zemlji. Na ta način je Newton našel zakon vesoljne težnosti ali gravitacije, katera ureja natezovanje in gibanje po vseh svetovnih prostorih, jednako kakor težnost na zemlji, ki poteza jabelko z drevesa na zemljo. In tako sproženo jabelko je pri svojem padu zadelo Newtona na glavo, ko je počival v hladni senci pod jablano. To jabelko si je pridobilo slavo, da je vsodbôdlo Newtona

k preiskovanju gravitacije. In nasledek tega preudarjanja in računanja je bil zakon vesoljne gravitacije.

Kakor dela zemeljska težnost gorkoto s padajočim kamenom ali s padajočo vodo, jednako dela gorkoto vesoljna gravitacija po neizmernih svetovnih prostorih med ondu tekočimi in gibljivimi se večjimi in malimi svetovi, posebno kadar mali svetovi popadajo na ta ali oni večji svet, ki jih nase potegne.

Take iz zunanjih nebeških ali kozmiških prostorov pritekajoče male svetove in kamene, katere zemlja nase potegne, imenujejo učenjaki: aerolite, meteorolite. To so naši utrinki.

Po svetovnih prostorih, tu in onkraj rimske ceste, se drvi in leta semtertje velika množica aerolitov, ki popadajo tu in tam bodisi na zemljo bodisi na kak drug večji svet. In kakor nas uči lastno opazovanje, da se meteori vne-majo in utrinjajo ob padu od tiste gorkote, katéra se rodi, ko se zadevajo in drgnejo med seboj ali z zrakom, iz njihove brzine, jednako delajo gorkoto padajoči aeroliti po vseh svetovih — torej tudi na solncu. Ker je pa zemlja v primeri s solncem kaj drobna kroglica, ni treba dokazovati, da popada na milijone več aerolitov na solnce kakor na zemljo. In vsa

velikanska množina aerolitov, ki popadajo v orjaško solnce, vsa oddaje svoje končne brzine solncu v podobi gorkote.

Robert Mayer trdi, da solnčna vročina izvira iz padanja aerolitov v solnce. Mož pravi: meteoroliti se podé in drvé okoli in okoli po neizmernih prostorih vesoljnega sveta. Kjerkoli prileté v okrožje natezovanja kakega večjega sveta, kateri jih močneje vleče nase kakor jih drži njih lastna energija na njih tiru, ondu popadajo na večji svet.

Zemlja, ki leti vsako sekundo štiri milje daleč, poméde vsako sekundo devet milijonov štirjaških milj svetovnega prostora. Kaj torej čuda, da naleti ob svojem teku v tem orjaškem prostoru veliko množico meteorolitov, ki baš zaidejo v okrožje njene težnosti ter pocepljejo na-njo. — Preračunilo se je, da jih zemlja požre vsak dan dobrih sedem milijonov!

Če pomislimo, da je solnčna krogla tako veličastno velika, da bi se okoli milijona in dvesto tisoč zemljá napravilo iz nje, pa hitro spoznamo, kako orjaška mora biti tista množica aerolitov, ki popada v solnce dan za dnem! Ni torej dvomiti, da bi taka silna množica meteorolitov solncu ne prinašala neizmerne množine gorkote. (Konec.)

Izprehod na Notranjsko.*)

(Spisal dr. Fr. L.)

Od Razdrtega se cesta najprej nekoliko vzdiguje, potem pa se zasučé na desno in začne iti navzdol. Takoj čutiš, da si prestopil mejo med dvema krajinama. Na levo zagledaš vrsto vrhov, naravnost pred teboj pa se znižuje svet v dolino. Ta dolina se tem bolj širi, čim dalje greš po cesti od juga proti severo-zapadu. In ta dolina — je prelepa vipavskadolina, naš notranjski raj.

Mnogokrat sem zahajal v vipavsko dolino ali od južne ali od severne strani, pa vselej mi je bilo nepopisno čudno pri srcu. Ko imaš globoko pred seboj temno-zeleno planjavo, obrobjeno z večinoma golim gorovjem, nad njo živo modro nebo, zdi se ti, da je tukaj poseben svet, in bližaš se mu z nekakim strahom. Ako prideš od severne strani, n. pr. od Cola doli ali čez Kovk, razgrne se ti ob jednom skoro vsa dolina, in pogled vanjo je veličastnejši, kakor od juga, od koder vidiš le polagoma, kako se širi in odpira vipavski svet.

Ker pa hočemo pravilno nadaljevati svoj izprehod, povemo, da je naju dobri prijatelj z Razdrtega posadil na svoj voz in zdrčal proti Vipavi prav lepega poletnega jutra. Ali me je bolj veselila prijetna vožnja sama, ali šaljivo zabavanje najinega spremljevalca, ali pa nad vse zanimiva priroda, ne morem trdno povedati. Ker sem hitel k dobrim prijateljem vipavskim, ni mi bilo tako tesno pri srcu kakor nekdanj, ko sem mal dečko in dijak hodil s črnovrških hribov na božjo pot v vipavski Log.

Glavna cesta je prav lepo izvedena ob Nanosovih rebrih in dokaj enakomerno napeta. Vožnja gori in doli ni nevarna niti težavna, razven ob burji, o kateri ti rad pravi razne dogodke vipavski poštni voznik. Od glavne ceste se kmalu pod sedlom odcepi cesta na raztreseno vas Lozice, katere zagledaš kot prvo vipavsko vas na levi pod seboj. No, lep kraj ima lepo ime in menda tudi dobre in lepe ljudi.

*) „Dom in svet“ 1. 1895., str. 504, 540, 638, 735, 765.

Ob nasprotni strani doline vidiš nekaj sel in kaki dve cerkvi, naposled lepo in slovečo vas Šent-Vid, nekoliko naprej ob gorskem bregu pa Poddrago. Šele sedaj, ko se je cesta krepko zavila okrog poslednjega Nanosovega rebra, vidiš dolgo vipavsko dolino pred seboj in ostrmiš pred njenim veličastnim severnim obzidjem. Sedaj vidiš, kakova je vipavska priroda. Poleg ceste so zagrajeni vinogradi, njive, največ posajene s turšico, vrtovi s črešnjami, smokvami, breskvami in marelicami, hiše so močno zidane iz kamena, in malo poševne strehe pokrite z žlebniki pa obložene s kamni. Taka belo-rdeča hiša sredi zelenja je jako prijetna očem.

Vipavska dolina je po vseh svojih posamnostih vredna, da bi jo natanko preiskovali in opisovali. Njena zgodovina sega v rimske čase; njena tla so bila skrbno obdelana takrat, ko je Italija začela cvesti; njene stavbe spominjajo davno minulih vekov; vsa priroda je tekmovala, da je oblagodarila ta mali kos naše domovine. Žal, da je — kolikor morem soditi — v vsakem oziru preveč zapuščena in še vedno čaka preiskovalcev in opisovalcev, kakor tudi vipavska tla še vedno čakajo onih velikih del, ki jih bodo obranila povodnij in storila rodovitnejša.

Šent-Vid je tako lična vas, da te iznenadi, ko ga ugledaš prvič. Lepe hiše, most čez potok 'Močilnik', župna cerkev, župnišče, šola... vse se ti takoj prikupi. Posebno župna cerkev sv. Vida je skoro veličastna in tudi po vnanjšini lepa. Stavba me je spominjala laških cerkv in mi vzbujala misel, da je jako stara.

Koliko dobrega stori kakemu kraju jeden sam mož, kaže nam pokojni šentviški župnik Matija Vrtovec. Dasi ni bil po rodu domačin, a bil je s srcem šentviščan, ki je proslavil to vas po vsem Slovenskem. Preživel je res dolgo dōbo — skoro 40 let (1813—1851) — tukaj, a tudi deloval je kot duhovni pastir mnogo za duševno in telesno srečo svojih župljanov, vrh tega pa še v prosepah slovenskega slovstva. Vzidana plošča spominja ptujca slavnega moža, ki je pa vreden, da bi se mu postavil dostojnejši spominik.¹⁾

Solnce je hudo pripekalo; ker smo hoteli dospeti še v vipavski Trg pred poldnem, odrinili smo urno iz prijaznega Št. Vida.

Ob večernem hladu je malo potij tako prijetnih kakor pot iz Št. Vida skozi vipavski Trg do Vrhpolj ali Šturij. A dnevna vipavska vročina v malem ali velikem srpanu ni vabljiva za potovanje. Naš konjič se je dobro potil, predno

¹⁾ Tak spominik bi mu rad postavil naš list. Ali je znana kakemu našemu prijatelju kaka slika pokojnikova? Ali bi nam hotel kdo ž njo postreči? Jako bomo hvaležni za uslugo.

je pretekel za pešca pol drugo uro dolgo cesto med Št. Vidom in Trgom. Mi pa smo skrbno ogledovali vinograde, vrtove, travnike, upirali pogled na mično selo Gradišče, ki čepi z malo cerkvijo na holmcu pred Trgom, naposled na prestolnico „vipavske dežele“, na vipavski Trg sam, ki nas je sprejel v svoje zidove prav okoli poldne. Vožnja od Razdrtega do Trga je trajala tri ure.

Pisatelj je v zadregi, kako naj prav za prav imenuje slavno prestolnico ob zapadu Nanosovem. Zato mora najprej povedati nekoliko o imenu, kar mu — bližnjemu sosedu — ne dela težave. „Vipava“ pomenja sosednim Notranjcem vso vipavsko dolino ali „deželo“, kakor tudi pravimo pri nas. Nihče ne misli na kak trg ali kako vas, kakor tudi ne, ako pravimo „Pivka“. Ako hočemo zaznamovati središče vipavsko, pravimo samo „Trg“, ali pa še „vipavski Trg“, ako govorimo s ptujci. In te naše domače govorice se držim tudi jaz v tem spisu in nazivam vipavsko središče samo Trg.

Vipavski Trg stoji na jako ugodnem kraju, ob vznožju zapadnega Nanosovega hrbta, ob izviru reke Vipavice. Tako je vsaj nekoliko zavarovan pred ostro burjo, uživa pa toplo poldansko in popoldansko solnce. Če si le površno ogledal kraj, takoj umevaš, da je bilo tukaj selišče že izdavna. Morda je bilo prvotno stanišče na mestu sedaj podrtega starega gradú ali pa na Gradišču: vsekako pa je bilo tukaj v bližini, zakaj kraj je za bivališča jako ugoden in pripraven. Pojdi po Trgu malo sem in tje, pa se hitro udomačiš in kraj se ti priljubi. Ko si prišel od južne strani v Trg, ustaviš se na mostu in gledaš, kako poteka Vipavica mimo dolgega poslopja, ob katerem goni mlinska kolesa, kako šumé pada čez majhen jez pod leseno brvjo, in potem mirno poteka ter dela prijeten hlad ob poletni vročini.¹⁾ Da, tu je romantično. Ako si dobil tu prijatelja, povabi te s seboj, vodi te čez omenjeno brv v hladno okrepčevalnico „Pod skalo“, kjer ti posebno diši mrzlo pivo ali pa domače dobro vino. Da bi bil kdo v Trgu in se zabaval tu nekaj ur, ne pa obiskal tega ljubeznivega zabavišča „Pod skalo“, ni skoro umevno. Kjer je kraj za naseljevanje tako ugoden in vabljiv, smemo po pravici sklepati, da tudi minulost vipavskega Trga ni bila neznatna. Vendar je bila vseskozi združena z usodo vipavskih gospodov, ki so bili v srednjem in novem veku iz raznih plemenitih družin, kakor iz Ostroviške, Herbersteinske, Thurnske in naposled Lanthierijeve. Ti gospodarji so bili visoki gospodje, a našemu narodu ptuji. Do posebnega cveta torej

¹⁾ Sliko glej v „Dom in svet“-a IV. letniku, str. 72.

niso nikdar povzdignili Trga in vipavske doline, in prav zato niti dandanes ni naša Vipava taka, kakoršna bi bila lahko ob ugodnejših razmerah.

Kot svetla zvezda v novejši zgodovini našega Trga se sveti tabor, ki je bil tukaj dné 14. velikega srpana l. 1870. posebno s prizadevanjem tedanjega dekana Grabrijana. Kolika vsestranska navdušenost je takrat vnela Vipavce in sosede, kako lepa sloga med vsemi stanovi in vsemi domoljubi! Od tedaj pa do

danes se je mnogo, mnogo premenilo: sloga je izginila, medsebojno zaupanje se je razkadilo, ljubezen je usahnila. Mnogokrat sem v novejšem času slišal, da je društveno življenje v mili Vipavi neprijetno. Žalostno, da nekateri nečejo poznati leka za take bolezni! O, da bi našim Tržanom vedno tako tekeli vir prave sreče, namreč krščanski duh, kakor jim poteka bistri vir Vipavice, in da bi jim bodočnost nadomestila to, kar je pozabila minulost. — Pa sedaj še kaj o posameznih stvaréh! (Dalje.)

V slovo Bohinju.

Teško poslavljam se s teboj,
Teško — v pomladi bistrem cvetju!
Ko vse na novo je vscvetelo,
Ko vse življenje je veselo,
V veselem zgrinja se objetju,
Vabeč me: Slušaj in postoj!

Vabilo sluša mi uho,
Srce veselo mi utriplje,
In ko zveni mi iz doline
Na sinje gorske visočine,
Kjer cvet nebeški duh razsiplje,
Nebesa bliže zre oko.

Po delu gori bi zaspal
In sanjal bi o vzorih zlatih;
In ko o njih bi mirno snival,
Za delo bi močij dobival,
Za delo pri slovenskih bratih,
Da z nova seme bi sejal.

A glej! Odragal me je val,
Življenja val, ki ne miruje!
Prezgodaj prišla je ločitev,
Prekratka bila je združitev,
In z doma spet sem šel na ptuje,
Od dragih se poslovil tal.

Drugod sedaj bom dom imel,
Med drugimi ljudmi in kraji,
A delal bom za vzore iste
Resnice in pravice čiste;
Saj to je možu trud najslaji,
Le tega truda je vesel.

Zato ne toži mi srce:
Rad slušam svoje zvanje sveto.
Vendar — težko se zdaj poslavljam,
Ko zadnjič, znanci, vas pozdravljam
In kličem s srcem, z dušo vneto
Sinovi, vam, in vam, goré:

Nikdar ne pojdeš iz spomina
Prelepa bistriška dolina!

F. S. Finžgar.

Književnost.

Slovenska književnost.

Narodna vzgoja. Slovenskemu narodu spisal Josip Ciperle. Izdalo in založilo „Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani.“ V Ljubljani. Tiskala R. Miličeva tiskarna. 1896. 8°. Stranij 79. Cena 30 kr. — Da povemo ob kratkem svojo oceno o tem delu, katero je izhajalo v „Učit. Tovarišu“, pripoznavamo marsikatero lepo in umno misel zlasti o narodnosti, o nekaterih napakah in vrlinah našega naroda: pogrešamo pa trdno in razvidno načelo, ki bi kakor luč osvetljevalo vso razpravo. In to jedinstvo in odločnost bomo pogrešali, dokler se pedagogični pisatelji ne postavijo na odločno

versko stališče. Jednako tudi ne bo nikdar v spisih prave navdušenosti, ako ne bodo pisatelji gojili boljših vzorov, kakor je gola naravna omika. — Dasi torej jako čislamo gladko obliko in zanimivo razsodbo o raznih naših razmerah, vendar želimo, da bi nadarjeni gospod pisatelj še z modroslovnimi in verskimi študijami dopolnil nedovršeno zgradbo narodne vzgoje. (Dobiva se pri upr. „Učit. Tov.“.)

Šaljivi Slovenec. Zbirka najboljših kratkočasnic iz vseh stanov. Nabral in izdal Anton Brezovnik, učitelj. Druga povsem predelana in za polovico pomnožena izdaja. Ljubljana 1896. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. Str. 308. Cena 90 kr., po pošti 10 kr. več.

— Te kratkočasnice so večinoma dostojne, semtertje res šaljive in dovtipne. Kolikor smo opazili, oziral se je gospod izdajatelj na domače razmere. Za otroke seveda ni vsaka šaljivka, ker bi je ne umeli. Ker ljubijo Slovenci zdravo šalo, zato vemo, da jim bo ugajal naš „Šaljivi Slovenec“.

Pesmi. Zložil Simon Jenko. Za tisek priredil Anton Funtek. Ilustracije izvršila J. Kobilica. I. V Ljubljani. Založil Oton Fischer. 1896. Cena v eleg. vez. 1 gld. — Ker ni tu naš namen, da bi govorili o pesniku Jenku, naznanjamo to minijturno izdajo njegovih pesmij s kratko izjavo, da je primerna za pesnika in primerna modernim književnim zahtevam. Prireditelj je dodal pesmam sicer dober življenjepis pesnikov, v katerem pa utegne neka opazka na str. XIII. izvabiti pojasnilo in odgovor, kakoršnega je vredna.

Slovanske knjižnice imamo več novih zvezkov pred seboj. O Pagliaruzzijevih poezijah (44., 45., 48., 49. snop.) bomo govorili pozneje, danes omenjamo snopič 46.: *Ikonija. Srbski spisal Čeda Mijatović. Poslovenil Podravski.* Str. 104. Cena 18 kr. — Dasi je povest jako romantična, vendar nam dobro slika bedno življenje srbskega naroda pod turško vlado. Mati Ikonija izgubi ob turškem napadu svojega sinčka, a ta postane naposled veliki vezir turški, ki dovoli in pomore materi kristijani, da sezida doma krščansko cerkev. Prevod je lahek. — Snopič 47.: *Narodne pripovedke v soških planinah. III.* Str. 96. Cena 18 kr. — Tu je 19 pripovedek, ki so zanimive — kakor smo rekli že o prejšnjih snopičih — in katerih se bo radoval mnog bralec. — Snopič 50—51: *Preko morja. Hrvatski spisal Evgenij Kumičić. Poslovenil A. J. Lovanski.* Str. 128. Cena 18 kr. — Povest nam živahno in na drobno opisuje življenje na otoku Čresu. V pošteno in dobro družino dobé od ribičev prineseno dekletce Anico, katero pozneje vsi domači jako ljubijo, a dobi jo, četudi je visokega rodú, po raznih dogodkih drugi domači sin Tone. Povest je moderne oblike, realistična: prelagalec je marsikaj dobro zadel, vendar ni oblika vseskozi tako opiljena, kakor bi človek pričakoval.

Zabavna knjižnica za slovensko mladino. Urejuje in izdaje Anton Kosi, učitelj v Središči. V. zvezek. V Ljubljani, 1896. Samožaložba. Natisnila Katol. Tiskarna. 8°. Str. 47. Cena 15 kr. — Največji spis v tem zvezku je Freuensfeldov življenjepis. Druga vsebina je take vrste, kakoršna v prejšnjih zvezkih. Ugajal nam je spisek o svinčniku.

Hrvaška književnost.

Balkan izdao už sudjelovanje mnogo prijateljah sjedinjenja cerkavah Dr. Aleks. pl. Bresztyensky. Svezak I. Zagreb 1896. — Tako se zove časopis, katerega prvi zvezek, obsegajoč 152

stranij, je izšel nedavno. Dobro bi bilo, da bi se tudi mi Slovenci zanj zanimali, naj si je v prvi vrsti namenjen Srbom, Bolgarjem in Hrvatom „jedinstvu i bratskoj slogi“. Zakaj v njem se razpravljajo vprašanja in nauki, ki so za vse poučni in zanimivi posebno za Slovane, kateri se še tako malo poznamo. V 1. zv. na prvem mestu „Zadaća Balkana“ govori sam urednik o nalogi omenjenega lista. In ta je, da se spoznajo Hrvati, Srbi in Bolgarji v cerkvenih rečéh ter se zblížajo in zjedinijo v pravi cerkvi. Zato vse vabi urednik na delo. Nato od str. 9.—16. je pastirsko pismo nadškofa in apostolskega komisarja dr. J. Stadlerja, kateri nam opisuje svoje in Leona XIII. kakor cele katoliške cerkve želje in namene. Razpravlja tu vprašanje o zjedinenju naših bratov Srbov in pravi, da to vprašanje ni politično, temveč versko, zato je ničev strah, da bi kaj srbska narodnost ob tem trpela. Naj ne iščejo jedni kakor drugi — Srbi in Hrvati, kar naj mimogredé omenim, sta samo politični imeni, inace pa isti narod — kaj jih loči, ampak kaj jih druží. Zato treba napolniti um z znanjem, srce pa z ljubeznijo, pa si podamo roke k zjedinenju. Dostikrat se čita o neki mržnji rimske cerkve do vshodnih obredov. Da temu ni tako, pouči se sleherni lahko iz razprave: „Iztočni obredi i sveta stolica“ od 17.—32. strani. Od časa razkola do dandanes je bilo veliko papežev, kateri so naravnost zabranjevali preminjati obrede, ter so se trudili le ohraniti „iztočne obrede“, tako papež Leo IX., Inocencij XII., Honorij III. in IV., Inocencij IV., Aleksander IV., Nikola III., Leo X., Klement XI., Pij IV., Gregor XIII., Klemen VIII., Pavel V., kakor jih spominja Benedikt XIV. Iz novejšega časa je pa to dovolj znano. Papeži so prepovedovali duhovnikom, ki so šli od zapada na vshod, dopuščati vernikom, da bi prehajali iz vshodnih obredov na latinske. Prav ljubeznivo in poučno je pisana dr. Bonaventure razprava: „Leo papa XIII. i Antim, patrijarh carigradski.“ Najprej podaje pisatelj v iznimku okrožnico papeževo od l. 1895. raznim verskim ločinkam in Slovanom, nato v prestavi okrožnico carigradskega patrijarha od str. 33.—53.; od strani 33.—109. pa so opombe, v katerih je kratko pa jasno in v krščanski ljubezni povedal pisatelj o splošnih napadih na papeže in odgovor na te napade. Cela razprava je jasno pisana, da jo lahko ume tudi manj učeni posvetnjak. Z zanimanjem sem čital še ne dovršene razgovore: „Putna crtica“ od 110.—119. str. Avgustina Arndta, profesorja kanoničnega prava v Krakovu z Vasiljem, škofom ruske cerkve iz Georgijeva. Pripoveduje se tu o jedinstvu starih liturgij, o njih početku in razvitku. Kakšna je bila liturgija pred četrtem stoletjem in zakaj in kako se je premenila, pride v nadaljevanju. Od str. 131.—143. piše dr. Bonaventura: „Ustrojstvo crkve Isusove za prva

dva veka". Tu pravi, da rad dela za sporazumljenje, in pa da so politiške novine nesposobne za to stvar, ker več škodujejo nego koristijo. Nato pripoveduje, kako se je cerkev širila in kako je morala biti obča (univerzalna), po svoji ideji pa vendar jedina. Jezusova cerkev je hijerarhična, monarhična ter tako ustrojena, da more, najsi je povsod razširjena, biti jedina. Poučen je za vsakega na str. 144.—147.: „Pri pregled istočne crkve u Austro-ugarskoj monarhiji.“ Vshodnih kristijanov vseh skupaj je razven Bošnjakov in Hercegovcev (500 000) v Avstro-ogerski okoli 7,000.000; od teh je več nego 4,000.000 katoličanov, drugi so pa še nezjedinjeni. Nato še sledita dva kratka sestavka: „Crkveni obredi i krščanski običaji“ in „Autonomija srpsko-pravoslavne crkve u Hrvatskoj i Ugarskoj.“ Iz tega vsakdo razvidi, kako obilna je vsebina in kako potrebno je za Slovane, da se poučé o vprašanjih, ki bodo kmalu na dnevnem redu. Knjiga ima lep tisek in papir in stane samo 60 kr. in se dobiva v Zagrebu pri Scholzu Marg. ul. br. 6. Poštarine naj se doda 10 kr.

Fr. S. Lekše.

Maloruska književnost.

(Piše Podravski).

Med ljudstva, ki se čutijo nesrečna po usodi, spadajo v prvi vrsti gotovo Malorusi, ali Rusini, ali Ukrajinci, kakor se imenujejo. Dasi njih zgodovinarji in narodopisci trdé, da presega število Malorusov celó 20 milijonov (izmed katerih živí 17 mil. v Rusiji, nad tri milijone duš pa v Avstriji), vendar književno delovanje Malorusov ne doseza niti delovanja našega, maloštevilnih Slovencev. Vzroki za to so različni; najvažnejši je bržkone ta, da še velika večina prostega naroda maloruskega ne zna niti čitati ter sploh tiči v takih gmotnih razmerah, da si ne more nabaviti knjig in tudi ne čuti njih potrebe. Drugi, nič manjši, vzrok pa je ta, da stane med Malorusi vse polno židov, ki izkoriščajo ta slovanski rod ob vsaki priliki v svoje sebične namene ter se trudijo pred vsem za razširjanje pogubne „vodke“ (žganjice), ki pa je, kakor znano, velika nasprotnica omiki in izobrazbi. Velika zapreka razvoju maloruske književnosti je tudi ta, da je v Rusiji zabranjeno, mimo leposlovnih, izdajati spise v maloruskem jeziku, češ, da Malorusom lahko zadoščuje v vsem slovstvo velikorusko, katero je tudi vsem pristopno, ker se maloruski jezik itak ne razlikuje mnogo od velikoruskega. Toda naj je temu, kakor hoče, žalostna resnica vendar je, da je malorusko slovstvo v razmeri s številom prebivalstva doslej še jako skromno in drugim slovanskim narodom še skoro povsem nepoznano.

Prvi spominiki književnega delovanja nad Dneprom pohajajo iz X. in XI. stoletja, ko je sprejel

krščanstvo knez Vladimir in vse prebivalstvo kijevske zemlje. Nekateri izmed teh spominikov so splošno znani, kakor n. pr. *Letopisec Nestor*, *Paterik pečerski*, ali veleumetna pesem *Slovo o polku Igorjevem*.

V drugi polovici XVII. in v početku XVIII. stoletja je omika in slovstvo malorusko stalo že na dokaj visoki stopinji, toda jezik, ki se je rabil v knjigi, razlikoval se je takrat popolnoma od jezika národovega. Pisatelji maloruski so rabili v svojih spisih neko mešanico iz jezikov cerkveno-slovenskega, rusinskega in poljskega. Dramatični pisatelji Teofan Prokopovič, Jurij Koniski, Dv-galevski in drugi, so sicer jeli uvajati v slovstvo živi národni jezik, ki bi bil umetnega gotovo kmalu izpodrinil, toda zgodilo se je drugače; malorusko slovstvo je zaspalo za dolgo časa.

Ko sta cvetla omika in slovstvo na južnem Ruskem, t. j. v Malorusiji, bila je v ozemlju velikoruskem, čegar središče je bila Moskva, omika še na kaj nizki stopinji. Polagoma se je širila od juga proti severu, učenjaki so se hoté ali nehoté preselili na sever; in zato so oslabele učne moči na jugu. Kijevska akademija, glavno ognjišče vede in slovstva maloruskega, izgubljala je svoj pomen in se premenila naposled v preprosto semenišče.

Ob času, ko je bilo skromno malorusko slovstvo še skoro popolnoma zakopano, vzbujali so se različni narodje slovanski, kar ni bilo brez upliva na Maloruse. Oče novega maloruskega slovstva je Ivan Kotljarevski, rojen v Poltavi 1769. l. in umrl ravno tam 1838. l. Bil je sin ubožnih starišev; učil se je v duhovskem semenišču in, dokončavši učenje, postal učitelj pri neki bogati rodbini. Živé na deželi je videl vsak dan od blizu uboštvo, tlačanstvo in nevednost tlačenega naroda ter čutil neobhodno potrebo, razsvetliti vsaj z nekaterimi žarkí to črno temo. Toda kakó? Odgojen v semenišču, je poznal slovstvena dela svojih prednikov; pa bržkone tudi on ni bil prost predsodkov, da se sme národni jezik rabiti v knjigi samó tedaj, kadar se predstavljajo čitatelju smešne strani prostakov. Sklenil pa je prevésti Virgilijevo „Eneido“ na maloruski jezik, načrtavši v njej slike žalostnega položaja ukrajinskega. Ne hoteč dražiti gospóde, marveč hoteč obrniti pozornost na bēdo kmečkega prebivalstva, izbral je humoristično obliko; vendar pa opažamo tudi skozi smeh solze in boleost zaradi usode njegovega národa.

„Eneide“ prve tri knjige so bile natisnjene prvíkrat 1798. l., toda ta natisek je bil kmalu razprodan, zakaj že 1808. l. je izšel novi natisek, pomnožen s prevodom treh naslednjih knjig. Od onega časa do danes je bila „Eneida“ z drugimi spisi Kotljarevskega natisnjena že 22 krat. Poleg „Eneide“ je Kotljarevski napisal še dramatično igro „Natalka-Poltavka“ in vodelil „Moskal Čarivnik“

Glas Kotljarevskega je probudil druge k delu za domovino in malorusko ljudstvo. To je bilo tudi povod, da se je v Harkovu 1816. l. osnoval časopis „Ukrajinski Vístnik“. Ta zanimivi list se je vzdržal do 1829. l. ter postal takoj središče mnogoštevilnih maloruskih učenjakov, narodopiscev in beletristov. V „Vístniku“ so se tiskale poezije Petra Artemovskega-Hulaka, ki je bil rojen v kijevski guberniji 1790. l. ter je umrl v Harkovu 1866. l. S slovstvom se Hulak ni ukvarjal dolgo. Prvo in najboljšo njegovo delo je bila pravljica „Pan ta sobaka“ (Gospodar in pes), ki mu je pridobila takoj mnogo častiteljev, toda ob enem tudi mnogo sovražnikov. Pozneje je sledila še satira „Salopij ta Livrija“, in ker je kmalu potem prevladal vpliv Focija, Magnickega in vsevlada Arakčejeva, umolknil je Hulak. Bil je namreč Hulak

nastanjen kot profesor v Harkovu, kjer je razkladal jezik in literaturo poljsko, pozneje pa zgodovino Rusije ter se moral hoté nehoté podvreči temu vplivu.

V „Ukrajinskem Vístniku“ so se oglašali prvič tudi drugi pesniki, izmed katerih se je odlikoval zlasti Lev Borovikovski s svojimi prekrasnimi pravljičami. Ko je „Vístnik“ prenehal, izhajal je nekaj časa „Slavljan“, pa tudi ta se ni vzdržal dolgo. Maloruski pisatelji so pogosteje izdajali posebne knjige, almanaha, v katerih so se tiskali spisi nadarjenih pesnikov, beletristov, narodopiscev in zgodovinarjev maloruskih. Imena nekaterih izmed njih so znana daleč za mejami Malorusije, kakor Kvitka, Grebenka, Kostomarova, Bodjanskega in Maksimoviča Sreznjevskega. (Dalje.)

Razne stvari.

Iz belokranjskega besednega zaklada.

(Priobčil I. Šašelj.)

(Dalje.)

mravúnišče, a, n., mravljišče.
mřčkati, mečkati; prim. mřsiti za mesiti.
mrhúnec, a, m., mravljinec.
mrlínzgati, počasi in nerodno kaj delati, n. pr. jesti.
 Prim. mřlati v L. 1893, str. 20.
mřzen, adj., eckelhaft, verhasst.
mřzliti, mraziti; mřzli me = mrazi me.
mřvo, malo; **mrvíčko**, prav malo.
muca, e, f., star obrabljen klobuk, isto kar „klofeta“.
múdača, e, f., višnjeva in debela cibora.
muljnica, e, f., jama, v kateri se zbira mulj.
murla, e, f., murva.
na, praec., rabi nam. k, h, pri, n. pr. donesli smo na krst; bil sem na izpovedi; tudi na spanje iti = spat iti.
nadobáviti, pridobiti.
nadomémati, zur Genüge zusetzen, zulegen.
nadostreči, völlig bedienen.
nadozidati, dazubauen.
nahřdati se, najesti se, nasiti se.
nahrúpiti se, nagoniti se (od svinje).
nalantáti se na kaj, nameriti se.
namřkati, namazati.
namřkan, adj., zamazan.
nanójati se, ponujati se; gódina se nanója.
nanóрати, začeti, lotiti se; kadar enkrat gódina nanóra = začne deževati.
napáčiti, spačiti.
napékati, nagrejati; napékali so mu opeko.
naplóditi, napolniti; naplódila se je polna hiša ljudij.
napredkováti, napredovati.
narúniti na koga, napasti koga.
nasékati, zu verstehen geben.
nasklíziti, privreti; voda nasklízí.
nástena, e, f., drevo, ki gre vzdolž po steni in na katero pridejo škarnice (špirovci).
nástenek, a, m., = nástena.
nastréšiti kaj, streho narediti na kaj.
nastréti, nastljati n. pr. živini.
našikniti, udariti; našiknila je godina.

našpránjiti kaj, n. pr. deske, tako naložiti eno vrhu druge, da so špranje vmes.
natézati z nogo, šepati.
nazáditi, zurück thun; bratova bolezen me je jako nazádila.
nazébsti, ozebsti.
nebésati, nebeškati.
neboze, nebore
nédopek, a, m., trdo meso v slanini in salu, ki se ne dá scvreti ali speči.
neslósščina, e, f., nesloga.
néstrah, a, m., neubogljivec; ti néstrah! pravi mati neubogljivemu detetu.
néstrašen, adj., neubogljiv.
neúsiten, adj., nenasitljiv.
nikakóver, adj., nikákoršen.
niš, pron., nič.
ništárijá, e, f., nič vreden človek ali stvar.
nóčas, adv., nocoj.
nórcina, e, f., norec.
obedástati, bedast postati.
obrésiti se, korenine dobiti; trta se obresi.
óbrezen, adj., rezen; vino je óbrezno = rezno.
obróčnjača, e, f., stol, na katerem se obrezujejo obroči.
obřšek, a, m., der oberste Theil eines Weingartens.
óbšica, e, f., obšit košček platna, s katerim se obšije „opleče“.
očekívati, pričakovati.
očoráviti, čorav postati.
odávlje, odavljek, adv., od ovde, od tukaj.
odevetériti, ki kaj cerkvi daruje, se mu odevetéri = devetkrat povrne.
ódgón, a, m., der Trieb.
odjútriti se; odjútrilo se je = jutro je minulo.
odkóliti, odsekati.
ódpit, a, m., palec, čep pri trti, der Rebenzapfen.
odtégnjenka, e, f., visoka ženska (v zaničljivem pomenu).
odvíniti, odviniti, umakniti se, zginiti.
odúliti, poslabšati se; odulilo je vreme.
ogáliti, ogoliti.
ográbati, grabo narediti okoli česa.
ográšiti, otepsti; toča je ográšila grozdje.
ohripáviti, hripav postati.
okasováti, okásniti se nad kom, otresti se, zajeziti se

okiláviti, kilav postati.
 óklasek, a, m., oružen turšičen klas (Maisähre).
 oknjávati se, oknjávljati se, obotavljati se.
 okóluš, a, m.; to besedo je priobčil g. Štrekelj v L. 1894, str. 28. Pripomni, da je „temna beseda“. Naj nevedem tu, da je nastala iz *adv.* ókolu, okoli. Prascem, katere prihranijo letos za drugo leto, pravijo v Adlešičih, da jih bodo imeli „za ókolu“ namreč leta. In na Suhorju so napravili iz tega samostalnik. V Dragatušu pa jim pravijo „prihranki“, ker jih prihranijo za drugo leto.
 okrógvrc, *adv.*, okrog in okrog; enako tudi okóluvrč, okolu in okolu.
 okróžnast, *adj.*, rundlich.
 oléniti se, poleniti se.
 omáknniti, zmaknniti n. pr. nogo.
 omákan, *adj.*, umazan.
 omáknati, umazati.
 omúhnniti se, tiho se zmuznniti, kakor muha.
 omúšiti se, opiti se (kakor muha).
 opáka, e, f., napaka.
 opétiti koga, zapaziti.
 oplávnica, e, f., mali jarek, po katerem se sceja voda, gnojnica.
 oprán, *adj.*, umazan.
 oprálati se, umazati se.
 oríbek, a, m., zadnji košček repe, ki ga ni moč zribati.
 ósoka, voda, v kateri se nasalja svinjsko meso.
 osóviti kako reč, deti jo v senco.
 oštrávati, oštriti, ostriti.
 oštrévina, e, f., to, kar odpade pri ostrenju kolja.
 otóč, *adv.*, otódi.
 otákvá, e, f., neka hruška.
 ováko, *adv.*, tako-le.
 óvde, *adv.* tukaj.
 ovúdaj, *adv.*, tukaj mimo.
 ozóvnica, e, f., der Verkúndschein.
 pajúčina, e, f., pajčevina.
 pájuk, a, m., pajek.
 páličar, a, m., kdor skupljuje les ali kolje za palice.
 pálilo, a, n., prasec, ki se pali; ni imel pálila = ni klal.
 pamak, pamek, a, m., die Baumwolle.
 pápiti = pápati.
 pápežen, *adj.*, zdrav, čvrst; sicer je dete pápežno, le ne čuje dobro.
 pas božji, mavrica, der Regenbogen.
 páshati se, kesati se, obžalovati; že se pásha, da jo je vzal.
 pávun, a, m., pav.
 pazdércína, e, f., kaka slaba stvar, n. pr. meso, isto kar „púzdrovina“ v L. 1894, str. 39.
 peklénjak, a, m., = peklenščak.
 pepéluh, a, m., = pepeluška.
 pérast, *adj.*, pisan, bunt.
 perávica, e, f., svinjska ščetina.
 pérčin, a, m., mali klasec, ki se prikaže iz perja pri turšici, ko začne poganjati klase.
 perčíniti se; turšica se perčini, ko začne poganjati klase iz perja.
 pérúša, e, f., der Pinsel.
 perúšina, e, f., turšična slama, „ličkanje“.
 peščevít, *adj.*, peščen.
 petešiček, a, m., petelinček.
 petlánec, a, m., der Bettler.
 píckati, stechen, picken.
 píjač, a, m., der Rebenstecher, rhynchites betuleti.
 píkec, a, m., pikast prasec; navadno pravijo turopoljskim prascem samo „píkci“.
 pílj, a, m., pilka, čep, der Fasszapfen.
 píljun, a, m., das Pathenkind (deček).
 píljuna, e, f., das Pathenkind (deklica).

pípec, a, m., mala pipa.
 píriti, pirovati.
 pírovník, a, m., der Hochzeitsgast.
 písač, a, m., igla, s katero se pišejo pisanice (pirhi).
 písk, a, m., piščalka.
 píšiv, *adj.*, piškav, črviv.
 plándišče, a, n., prostor na paši, kjer živina planduje (počiva).
 plávica, e, f., anemone hepática.
 plávilo, a, n., višnjeva barva, s katero se plavi perilo.
 plavínec, a, m., višnjev krompir.
 plévice, *pl. f.*, kan na vinu.
 plíš, a, m., pleša.
 pljúvati, plajhati, wogen (o vodi).
 plótica, e, f., platica, leuciscus rutilus.
 plúhati, plajhati.
 pocédina, e, f., kar se nazadnje pocedi pri pretakanju vina.
 podkahlánec, a, m., kruh, ki se peče pod kahlo (Ofenkachel).
 podkváčiti, podstaviti; podkváčiti nogo.
 pódolce = po dolu.
 podtrlíčina, e, f., to, kar odpade pod trlico pri trenju prediva.
 podrúžnik, a, m., „tovariš“ na ženitnini.
 podrúžnica, e, f., „tovarišica“ na ženitnini.
 pofúriti, popariti, posmoditi; mraz pofuri.
 pógon, a, m., tu ima burja svoj pógon, moč, udar.
 poharáčiti, uničiti.
 pójeden, *adj.*, ta trava je pójedna = živina jo rada jé.
 pokéckati se, spreti se, skregati se.
 poklobúčati n. pr. streho, klobuk narediti na njej.
 polagaríja, e, f., polaganje, die Fütterung.
 polákšati, polajšati.
 poležkívatí, polegati.
 pomótnja, a, f., pomota.
 ponedéljica, e, f., der Blaumontag.
 pootáviti se; travnik se pootavi, kadar zraste na njem otava.
 postelj ima „sklájnice“ ali „bóšnice“ (bóčnice), t. j. stranice in čévnice“ ali „čélnice“ t. j. vznožje in vzglavje.
 pošklébica, e, f., kadar po zimi dežuje in potem zmrzne, naredi se na drevju led, ki se imenuje pošklébica.
 pótlan, *adv.*, potem.
 pótlek, *adv.*, potem.
 potrkálec, a, m., potáknec (pri trti).
 potápati, potrápati.
 potúrčiti, vzeti, vkrasti.
 povózina, e, f., vino, ki se pije, kadar se pripelje vino na dom.
 povráziti se, sich verfeinden.
 povrníti, spovrniti, povráčati, spovráčati, vsi ti glagoli rabijo za n. speien, sich erbrechen,
 povfšice = po vrhu.
 pozímíti se, mrzlo postati.
 pózoj, a, m., 1) zmaj, 2) nesreča, uima, 3) od burje pravijo, kjer hudo vleče, da ima tam svoj pózoj.
 požrtíja, e, f., požrešnost.
 prasičálka, e, f., palica, s katero se uganja prasica pri „prasičanju“.
 prašáč, a, m., kdor „praši“ v vinogradu.
 práščina, e, f., pojedina na dan, kadar se kolje.
 pravec, a, der Rechte, der Richtige.
 práček, a, m., malenček ali želodec pri kokoših.
 prebírnjača, e, f., palica, ki se rabi pri tkanju.
 predelívati, prevečkrat kaj storiti, n. pr. preveč govoriti; némoj predelívati = ne govori preveč.
 predúrati, pretrpeti.
 predvójiti, entzweien.
 prelívati se, presedati; človeku se preлива. (Konec.)

Socijalni pomenki.

(Dalje)

Lahko rečemo, da bi se brž rešilo praktično socijalno vprašanje, ko bi dali očetni oblasti v družini, oblasti, ki jo imajo po svoji naravi posamni narodi ali stanovi v svojem okrožju, državni, pred vsem pa cerkveni oblasti to, kar ji pripada. Pred vsem cerkveni, pravimo. In sicer zaradi tega, ker je cerkvena oblast neposredno od Boga in se dotika najvažnejših človeških dolžnostij, namreč večne sreče. Kjer se ne spoštuje ta oblast, propadajo tudi druge. Zato tudi po pravici iščemo in tudi nahajamo izvor socijalnemu vprašanju v upornih zmotah, ki so hotele razdreti cerkveno oblast in ki so s posebno silo butale na dan začetkom šestnajstega stoletja s tako imenovanim protestantovstvom.

Če bi mogli s svojim glasom pretresti zemljo, ali če bi mogli vsaj seči v vsako slovensko srce, potem bi bil naš prvi opomin: Spoštujmo cerkveno oblast! Če se ta zaničuje in smeši, gine hkrati državna, stanovska, narodna in očetna oblast; izpodkopujejo se temelji vsake oblasti, in brez upa rešitve zéva kakor grozen prepad človeštvu nasproti — socijalno vprašanje.

Vsakdanja izkušnja nam priča isto. Posamni udje naših družabnih organizmov so razkosani, razbiti, razorganizovani, ker se ne spoštuje več skupni namen pod vodstvom skupne oblasti. In vzrok temu je v preziranju božjih zakonov in od Boga neposredno ustanovljene oblasti v njihovo varstvo. Najpreje odpovedujejo pokorščino Bogu in od njega postavljenim varihom njegovih pravic, potem pa tudi — ljudem. Mladenci, dekleta, ki spoštujejo v prvem oziru božjo voljo, ti jo spoštujejo tudi v drugem: ljubijo, spoštujejo in slušajo svoje stariše in jim delajo veselje. Dijaki, ki izpolnjujejo božji zakon, spoštujejo svoje učitelje in profesorje, izpolnjujejo zvesto svoje dolžnosti. To velja tudi v narodnem, stanovskem in državnem življenju. Dokler so udje posameznih stanov slušali cerkveno oblast, bili so tudi sami med seboj trdni in zvesti v lepih organskih zvezah. Države in narodi so cvetli, dokler jih je oživljala duša najvišjega organizma — cerkvene oblasti.

Sedaj se glasi po svetu klic: Organizujmo se! Ta klic izvablja sama narava, — najboljša učiteljica in zdravnica. Da, v organizaciji je rešitev; v tem, da se vzbudé iznova čili in krepki

družabni organizmi, svita nam boljša bodočnost. Zato je pa treba najpreje zmislja za skupne namene, za skupno delovanje in tudi zmislja za zatajevanje lastnega napuha in uporne sebičnosti.

Malo nam je še ostalo organskega v javnem življenju, malo skupnega se kaže med nami. Vsak sam zase, to geslo mori družabne organizme. Vendar čeprav vse razpada, jedna misel ostane vedno, ki bo mogla iznova organizovati človeštvo, misel namreč, da smo „Očeta jednega sinovi, ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi.“ To resnico je oznanil božji Odrešenik na zemlji, ki jo je odrešil s svojo krvjo; s to resnico je ustvaril veliki organizem človeštva, kažoč mu skupni namen, bodreč ga k skupnemu delovanju. Na temelju te resnice se je prevrgla gnila rimska dōba in so se organizovale krščanske države; v njih pa so zacvetli organizmi narodov, stanov in rodbin. Vsak teh organizmov je bil zase lep, v svojem oziru samostojno telo, vsak sicer del v višji vrsti, a vendar zase čudovito krasna celota.

Pogoji, po katerih so rastle ti organizmi, so se sedaj izpremenili. Človek je napredoval, torej mora napredovati tudi družba. A ideja ostaja neizpremenjena. Organizacija nas reši. Organizacija je pa uspešno možna le, če se vrne med ljudi krščansko načelo skupnega namena in bratskega sodelovanja v ta namen, in če se priznava in spoštuje najvišji, božji-človeški organizem — svete cerkve.

IV. Anarhizem in komunizem.

Družabne bolezni so same po sebi vzbudile mnogo takih mož, ki so jih hoteli zdraviti. Žal, da je bilo med temi precēj več neukih mazačev, nego pametnih zdravnikov. Kaj bi rekli človeku, ki bi svetoval komu s poškodovanim prstom, naj si dá roko odsekati, da ga prst ne bo več bolel? Kaj naj sodimo o možu, ki bi podrl celo hišo, če se ji razdrobi okno ali poškoduje streha?

In vendar so popolnoma taki tisti družabni mojstri-skaze, ki so razširjali in še razširjajo svoje prevratne misli med ljudstvo s pretvezo, da hočejo preosnovati vso družbo. Nekaj je med njimi tako abotnih in nerazsodnih, da sami

niso spoznali škodljivosti svojih sanjarij; drugi so pa zlobni in hinavski, ki imajo pri svojem delovanju tajne osebne namene.

Postavili smo si temelj, na katerem moramo proučevati družabni razvoj. Dokazali smo, da je človek družabno bitje, da se mora ta družabnost razvijati organsko, da je družabni organizem brez oblasti nemogoč, da mora biti pred vsem sveta cerkvena oblast, da se mora spoštovati osebno človekovo dostojanstvo in vsled tega tudi njegovo delo, da mora biti zato zasebna last sveta in da so v družabnih organizmih nujno potrebni različni udje, pred vsem razni stanovi.

Omenjeni mazači sklepajo drugače. Nekaterim, ki z vso neresničnostjo poudarjajo osebno slobodo in popolno enakost posamnih ljudij, je vsak družabni organizem trn v peti. Ker so se posamni oblastniki res nekaterikrat v marsičem pregrešili, zato s posebno slastjo vlačijo vse njih izmišljene in resnične napake na dan in sklepajo: Proč z vsako oblastjo! Proč z vsem sedanjim redom!

Vsaka vera, vse sedanje politično, družabno in gospodarsko življenje mora pasti; pasti mora družabni razloček med spoloma, razloček med narodi, pasti mora rodbina in država; prestoli in oltarji se morajo razdrobiti. V ta namen so dovoljena vsa sredstva: dinamit in bodalce, ogenj in sekira. In kaj potem? To naj nikogar ne skrbi, pravijo ti možje. Oslobojeni ljudje bodo že sami našli pravo življenje. To je gotovo, da se ne bodo udali več nobeni oblasti, marveč bodo slobodno uživali vse prijetnosti tega sveta. Zato nečejo imeti ti zmedenci nobenega vodstva v svoje namene. Vsak pristaš njihovih namer naj izkuša na svojo pest uresničevati vodilno geslo: Smrt trinogom!

Te nazore zastopa anarhizem¹⁾, ki se imenuje z drugo besedo tudi nihilizem.²⁾

(Dalje.)

¹⁾ Anarhizem je grškega izvora in pomenja po naše brezvladje ali brezoblastje, t. j. stranko, ki ne priznava nobene avtoritete ali oblasti.

²⁾ Nihilizem izvira iz latinskega „nihil“ = nič in pomenja stranko, ki vse zanikava in hoče vse uničiti.

Drobnosti.

Še vedno „Rudolfovo“! Uradi in oni slovenski pisatelji in pisarji, ki hočejo biti jako uradni, pišejo še vedno „Rudolfovo“ za naše dolensko „Novo mesto“. Po vsem svetu, ob vseh časih in pri vseh narodih velja pravilo, naj se kraji imenujejo tako, kakor jih imenujejo domačini in kakor jih je nazival narod od pamtiveka. Pri nas pa smejo ne samo nepravilno prevajati slovenska imena (n. pr. Sinjagorica — Schweinsbühel), ampak tudi stara in trdna imena naravnost preminjati. In tako ravnajo brez potrebe celo možje, ki hočejo biti narodni!

Davek za kolesarje. Zastop ljubljanski se posvetuje, kako naj se vozijo kolesarji, in kmalu bo sklenjeno, da morajo plačevati kolesarji od svojih dveh koles letnega davka 2 gld. Pisatelja teh vrstic ne bo ta davek nič bolel, ker se ne vozi s kolesom; tudi vé dobro, da gosposka rada poišče in ujame kako čebelo, ki ji skupaj nosi kaj davka. Toda ne more si kaj, da ne bi poudaril ob tem vprašanju stališče zdrave pameti.

Zdrava pamet pravi, da mora država in njena gosposka pospeševati blaginjo državljanov, podpirati iznajbe in napredne pridobitve. Kolo

ali bicikel je gotovo prekoristna iznajdba in priprava, katero sedaj nekateri gledajo po strani, a zanamci jo bodo cenili nič manj, kakor, recimo, železnico. Stvar je še nova in vredna javne podpore, da se izpopolni in razširi. Ali je davek taka podpora?

Komu pa delajo kvar kolesarji? Cesto manj pokvarijo z mehko ovitim kolesom, kakor bi jo s črevlji. Povožili menda še niso nobenega človeka ali mu zdobili nogo. Ako pa kateri sam zdrkne na tla in si pomaže hlače, no, zato mu res ni treba nakladati davka.

Delavci, ki morajo v daljne delavnice, ohranijo si s kolesom zdravje in si pridobé nekaj časa. Ali je res prav, da naj od tega dobička plačujejo davek?

No, ker pa ima gosposka gotovo najboljše namene, in ker ne tirja davka, da ne bi ob enem tudi dala kako pravico, pričakujemo torej za davek tudi kako dobroto. Taka dobrota bi bila zlasti ta, da bi poiskala urno onega, ki je ukradel kolo. Ako bo imelo odslej vsako kolo svojo številko, bo ta stvar tem ložja. Torej smejo kolesarji upati, da bodo kolesa odslej v posebnem varstvu gosposke. In ako bo tako, no, potem bo imel davek na kolesa res nekaj pomena, drugače pač težko.